

Mapa de Patrimoni Cultural de Castellbisbal

Memòria tècnica

Redacció

Arqueociència, S.C.
Raquel Valdenebro

Octubre 2011

Ajuntament de Castellbisbal



**Diputació
Barcelona**

**Àrea de Coneixement
i Noves Tecnologies**

**MEMÒRIA DEL MAPA DE PATRIMONI CULTURAL
DE
CASTELLBISBAL (VALLÈS OCCIDENTAL)**

SUMARI

1. Introducció

1.1. Presentació

1.2. Agraïments

2. Metodologia

2.1. Metodologia de treball

2.2. Fonts consultades i Bibliografia

2.3. Explicació de la fitxa

2.4. Criteris generals d'intervenció i selecció

3. Diagnòstic

3.1. Marc geogràfic i el medi físic

3.2. Comunicacions

3.3. La població i l'economia

3.4. Síntesi històrica

3.5. Dades toponímiques

3.6. Mapa general del terme

3.7. Descripció de l'estat legal de protecció

3.8. Equipaments patrimonials del terme

3.9. Anàlisi global del patrimoni del terme.

4. Llistats d'elements no fitxats

5. Bibliografia

1. Introducció

1.1. Crèdits

La realització del MAPA DEL PATRIMONI CULTURAL del municipi de Castellbisbal és fruit de la iniciativa dels Serveis Tècnics de l'Ajuntament de Castellbisbal, que ha comptat amb el suport de l'Oficina de Patrimoni Cultural de la Diputació de Barcelona (OPC). L'objectiu és conèixer i valorar la riquesa cultural i natural del municipi, permetent l'establiment de mesures per a la seva protecció, conservació i difusió, així com la planificació de la seva rendibilització social.

L'Oficina de Patrimoni Cultural va creure adequat encomanar l'execució material del Mapa de Patrimoni Cultural a l'empresa Arqueociència Serveis Culturals. La persona encarregada d'executar-ho ha estat la Sra. Raquel Valdenebro Manrique, llicenciada en Geografia i Història i al Sr. Lluís Rius Font pel seu seguiment directe des de l'Oficina de Patrimoni Cultural de la Diputació de Barcelona.

1.2. Agraïments

En aquest apartat cal fer esment de la bona acollida que ha tingut el projecte per part de la població del municipi de Castellbisbal, i de la important col·laboració prestada per part dels serveis tècnics de l'Ajuntament. Altres institucions que han col·laborat directament i de bon grat en l'elaboració del Mapa han estat el Museu de Terrassa, el Museu de Molins de Rei, el Museu de Geologia del Seminari de Barcelona i l'Institut Català de Paleontologia Miquel Crusafont.

Efectivament, des de l'Ajuntament de Castellbisbal es va poder comptar amb l'ajuda del tècnic de cultura, Sr. Ricard Alonso, que des del primer moment va posar tots els recursos necessaris a disposició del Mapa de Patrimoni, facilitant tot el possible la seva realització, així com l'Inspector Municipal dels Serveis Territorials, Sr. Remigi Muñoz Roure, sense el qual hauria estat impossible arribar a molts dels indrets del terme. La seva col·laboració ha estat molt important. En darrera instància es vol agrair la col·laboració de l'arxiver municipal, Isaac Álvarez.

A més dels tècnics de l'Ajuntament, molts habitants de Castellbisbal s'han implicat de manera entusiasta, i es va poder comptar amb una llista de voluntaris disposats a col·laborar en el treball de camp. La llista inicial, aviat es va anar ampliant amb veïns habituals de diferents àrees culturals del municipi. Tots ells han mostrat una voluntat inestimable durant la realització del Mapa de Patrimoni Cultural.

Des del començament es va tenir la sort de contactar amb el Sr. Jaume Pastallé, gran coneixedor del terme i gran caminador, pel qual els quilòmetres no eren mai un inconvenient. Ha estat ell qui ens ha acompanyat durant bona part dels matins del mes d'abril i maig a resseguir camins forestals, buscar fonts, visitar masies, marcar UTM etc.

A més del Sr. Jaume Pastallé, cal destacar la col·laboració inestimable del Sr. Albert Escayol (de Cal General), autor de l'inventari de pous i basses del terme, que va posar els seus coneixements al servei del Mapa des d'un bon principi. També s'ha de reconèixer la bon acollida dels propietaris de les masies. En moltes ocasions, sense cap anunci de la nostra visita, els seus propietaris es mostraven disposats a col·laborar i acompanyar-nos en el seu cotxe allà on calgués. Aquest fou el cas del Sr. Josep Bufill, de Can Coromines, que coneixia la situació del jaciment de la vinya del Caramanxel i de la Sínia de l'hort del sabater, i no va dubtar en acompanyar-nos.

Una altra col·laboració de gran valor ha estat la del Sr. Oriol Pidelaserra, autor de les melodies de l'Empaitafocs i ànima del grup musical Els Rabassaires, que han recuperat músiques tradicionals del poble de Castellbisbal com el Ball de Gitanes o les músiques del Ball de l'Espolsada a partir del Costumari de Joan Amades.

Igualment, s'ha d'agrair l'atenció prestada pels membres responsables d'entitats com La Coral la Unió, els Amics de Sant Antoni, la Colla Sardanista Marinada, o la Colla de Geganters de Castellbisbal

Tot i que són molts els implicats, cal agrair especialment la col·laboració a les següents persones:

- Pere Botifoll Amat (Masia de Ca n'Oliveró)
- Joan Bosch (Masia de Can Cases del Riu)
- Família Bufill (Masies de Can Coromines i Casal de Benviure)
- Jaume Duran (Amics de Sant Antoni Abat)
- Rosa M. Ferrer (Masia de Can Pedrerol de Baix)
- Jordi Galindo (de l'ICP)
- Roberto Guirado (Mas Colet)
- Josep Mateu (historiador local)
- Albert Oliete i Sr. Jose Antonio (Masia de Ca n'Ametller)
- Montserrat Pastallé (Coral La Unió)
- Miquel Ribot (Masies de Can Ribot i Ca n'Amat)
- Montserrat Salvador (Masia de Can Campanyà)
- Mossèn Josep Torrente (mossèn de Sant Vicenç de Benviure)

2. Metodologia

2.1. Metodologia de treball

Els primers contactes entre les parts implicades en la realització del Mapa (tècnics, Ajuntament i Diputació) es van produir al mes d'octubre del 2010.

Entre les mesos de gener i febrer va tenir lloc el treball de buidatge bibliogràfic dels estudis publicats sobre el terme, així com la presa de contacte amb diversos informants.

El treball de camp va ser iniciat finalment el març del 2011 i es va fer de forma sistemàtica al llarg dels mesos de març, abril i maig en col·laboració amb els informants i voluntaris. Un cop finalitzat aquest, durant el mes de juny es va dur a terme el bolcat de les dades procedents del treball de camp al programa informàtic.

Finalment, el mes de juliol i el setembre del 2011 ha tingut lloc la correcció de les dades i la redacció de la memòria que acompanya al mapa, donant per finalitzat aquest.

La realització del Mapa de Patrimoni Cultural s'ha estès al llarg de set mesos, durant els quals s'han dut a terme diferents treballs. Aquests poden ser dividits en diferents fases, que passem a detallar a continuació:

FASE DE DOCUMENTACIÓ PRÈVIA

1. Presa de contacte amb els tècnics de l'Ajuntament
2. Reunió informativa amb els veïns de municipi i realització de les primeres llistes d'informants
3. Buidatge bibliogràfic i documental dels estudis publicats sobre el terme
4. Consulta de Fonts: arxius, Àrea de Cultura i Recerca (cartes arqueològiques i fitxes de patrimoni, Servei de Patrimoni Arquitectònic de la Diputació etc..)
5. Obtenció de la planimetria corresponent del municipi i estudi i adaptació de la mateixa per poder situar els elements
6. Creació del primer llistat d'elements susceptibles de ser fitxats
7. Abocament de tota la informació extreta a les fitxes de la base de dades

TREBALL DE CAMP

8. Inici dels primers contactes amb informadors locals
9. Inici del treball de camp: localització sobre el terreny del elements

10. Contrastació de les dades obtingudes i correcció del primer llistat de fitxes
11. Elaboració del llistat definitiu de fitxes i redacció
12. Correcció de les fitxes

REDACCIÓ I MEMÒRIA

13. Redacció definitiva de les fitxes i organització de fotografies
14. Elaboració de la memòria

2.2.Fonts consultades i Bibliografia

No són molts els estudis publicats sobre el terme de Castellbisbal, especialment pel que fa a l'apartat d'història. Destaquen les publicacions de l'historiador local Josep Mateu, que tingué oportunitat de recollir aspectes relacionats amb la tradició oral, la vida quotidiana i el paisatge agrari, abans de les grans transformacions de la dècada del 1970.

MATEU MIRÓ J. (2002) Els 24 carrers més antics de Castellbisbal. Publicacions del Museu de la Pagesia. Castellbisbal

MATEU MIRÓ J. (1999) Les masies de Castellbisbal. Publicacions del Museu de la Pagesia. Castellbisbal.

MATEU MIRÓ J. (2007) Motius, persones, fets. Publicacions del Museu de la Pagesia. Castellbisbal.

MATEU MIRÓ J. (1987) Semblança de Castellbisbal. Publicacions del Museu de la Pagesia. Castellbisbal.

MATEU MIRÓ J. (1991) El meu poble. Ajuntament de Castellbisbal.

D'entre tota la bibliografia ha estat d'especial ajuda la monografia publicada per Albert Ruiz i Elias, que tot i estar centrat aspectes relacionats amb la vida parroquial i la història dels edificis religiosos del terme, té el mèrit d'haver pogut comptar amb la documentació parroquial, de gran riquesa, i d'oferir molta informació de caràcter històric i ben documentada.

RUIZ I ELIAS, A. (1998) Notes històriques: parròquia de Castellbisbal..

A més d'aquestes obres generals, cal destacar altres relacionades amb aspectes més concrets. Per a l'estudi dels jaciments paleontològics del municipi s'ha utilitzat la monografia de Jordi Galindo, editada amb motiu d'una exposició realitzada al Museu de la Pagesia i els treballs monogràfics especialitzats.

ADELARDO SANZ DE SIRIA CATALÁN (1996) La evolución de las paleofloras en las cuencas cenozoicas catalanas. ACTA GEOLOGICA HISPANICA, v. 29 (1994), no 2-4, p. 169.189

AGUSTÍ J., CABRERA L., MOYÀ-SOLÀ S.(1985). Sinopsis estratigràfica del Neógeno de la fosa del Vallès-Penedès. Paleontologia i Evolució núm. XVIII. Diputació de Barcelona.

CRUSAFONT, M., VILLALTA, J.F. Y TRUYOLS, J (1955) El Burdigaliense continental de la cuenca del Vallès-Penedès. Mem. Y Com. Inst. Geol. y Min. Dip. Barcelona, XII.

GALINDO J. (2000) Castellbisbal, un viatge a través del tems. L'evolució del paisatge des de fa 21 milions d'anys. Publicacions del Museu de la Pagesia. Castellbisbal.

Altres fonts i bases de dades d'institucions consultades han estat:

Inventari del Patrimoni Arqueològic (Àrea de Coneixement i Recerca-Generalitat de Catalunya)

Servei del Patrimoni Arquitectònic Local (SPAL, Diputació de Barcelona)

Inventari de Patrimoni Etnològic (Centre de Promoció de la CPT-Generalitat de Catalunya)

Museu municipal de Molins de Rei

Museu de Terrassa

Museu de Geologia del Seminari de Barcelona

Institut Català de Paleontologia Miquel Crusafont

Museu de Geologia del Seminari de Barcelona

Inventari de rellotges de sol, societat catalana de gnomònica:
<http://www.gnomonica.cat/>

Arbres monumentals de Catalunya:
<http://www.gencat.cat/mediamb/pn/arbres/carbre01.htm>

Portal de Archivos Españoles PARES:
<http://mcu.es/archivos/>

Mapa dels Espais inclosos en el PEIN:
http://mediambient.gencat.net/cat/el_medi/espais_naturals/pein/

Xarxa natura 2000, xarxa europea d'espais naturals protegits:
http://mediambient.gencat.net/cat/el_medi/espais_naturals/aprovacio_xarxa_natura_2000.jsp?

Inventari d'Espai d'Interès Geològic de Catalunya:
http://www.gencat.cat/mediamb/pn/inventari_geotops.htm

S'ha consultat també el "Registro de BIC" del Ministeri de Cultura, a fi d'esbrinar si hi havia conjunts declarats com a BCIN

Respecte a la planimetria, inicialment es va treballar sobre plànols del terme en paper obtinguts de l'Institut Cartogràfic de Catalunya (ICC) escala 1:5000. Aquests plànols van permetre organitzar el treball de camp i obtenir informació detallada del terreny. La situació detallada i la localització UTM dels elements inclosos al Mapa es va fer mitjançant el sistema d'Informació Territorial Municipal SITMUN.

2.3. Explicació de la fitxa

Per la realització el Mapa de Patrimoni Cultural, s'ha utilitzat el programa en MS ACCES 2003, amb una base de dades que duu incorporades un model de fitxes, que permeten ordenar i classificar la informació obtinguda.

Els camps de la fitxa són molts i no es procedeix a comentar-los tots, però cal oferir alguns aclariments sobre alguns i els criteris que s'han triat en el cas d'aquest inventari:

Número de fitxa. De l'1 en endavant. Malgrat que des del principi s'ha intentat ordenar les fitxes per blocs temàtics (zones d'interès natural, fons documentals, festes etc..), aquest ordre és molt difícil de mantenir, ja que s'obren i s'eliminen fitxes constantment a mida que avança l'inventari, per tant el número de fitxa és totalment aleatori.

Codi. És el número de dos dígitos que relaciona l'àmbit amb la tipologia d'elements. Es tracta d'una llista tancada que ja ve determinada.

Àmbit. Defineix la tipologia d'elements. Apareix automàticament d'acord amb el codi entrat, i és també una llista tancada.

Denominació. És el nom del bé fitxat. S'ha respectat sempre que ha estat possible el nom tradicional i popular, conservant la denominació amb el que la població local l'anomena. Només en alguns casos els noms respecten la nomenclatura donada per altres organismes (CCAA, l'IPA), malgrat no fossin els més coneguts per la gent.

Lloc / adreça. En el cas d'aquest mapa, el terme s'ha subdividit en dos grans àmbits territorials: el Nucli urbà de Castellbisbal, i el Terme de Castellbisbal.

Cadascun d'aquests dos grans àmbits queda concretat delimitant la zona, sector o carrer en el qual es troba l'element. En el cas de l'àmbit del *Nucli urbà de Castellbisbal*, s'ha optat per especificar l'adreça del carrer. En el cas del *Terme de Castellbisbal*, s'ha optat

per especificar el sector en el qual es troba del bé fitxat, ja sigui un polígon industrial, un turó, un bosc, un torrent, una urbanització, etc. Els 13 sectors establerts es reparteixen la pràctica totalitat del municipi.

A més d'aquestes dues grans categories s'ha optat per considerar simplement com a *Terme Municipal* a tots aquells elements que es troben dispersos per l'àrea rural de Castellbisbal: masies, pous, basses, roures, i dels quals no s'especifica més, ja que es va considerar que es trobaven dispersos pel terme, i concretar més hagués implicat l'entrada de masses ítems com a sectors.

També s'ha de tenir present l'existència d'un total de 7 elements que es troben fora del terme, dipositats en Museus i arxius d'altres institucions.

El detall de com s'ha organitzat aquest apartat és el següent:

Nucli urbà de Castellbisbal (especificant l'adreça)

Terme de Castellbisbal:	Polígon industrial Comte de Sert
	Polígon industrial Agripina
	Polígon industrial Sant Vicenç
	Polígon industrial Ca n'Estaper
	Can Nicolau de Dalt
	Urbanització Costablanca
	Urbanització Can Santeugini
	Colònia Carmen
	Turó del Canyet
	Turó de les Forques
	Torrent de Pegueres
	Torrent de Can Cases
	Els Arenys

Terme de Castellbisbal: (per a elements dispersos pel terme)

Titularitat. Bé predeterminat entre pública i privada.

Ref. Cadastral/Propietari i Adreça. S'indica la referència cadastral de l'element immoble. En cas d'elements amb més d'un propietari s'esmenta únicament "diversos". En cas de patrimoni immaterial es deixa en blanc. En cas de patrimoni moble o documental ens mans de particulars, s'indica el nom i adreça del propietari, que en aquest cas són Fundacions o Entitats Públiques.

Tipologia. Apareix automàticament segons el codi entrat

Ús actual. S'utilitza una tipologia general predeterminada generada amb un desplegable

Descripció. Descripció de l'element fitxat: Característiques arquitectòniques, festes, costums, goigs, contingut de les sèries documentals etc.

Observacions. En aquest camp s'esmenten els aspectes complementaris de la descripció. *Estat de conservació.* Només hi ha tres opcions que ja venen predeterminades (bo, regular o dolent).

Notes de Conservació: S'indica la patologia principal, restauracions i anys d'aquestes, etc.

Any. Sempre que s'ha pogut identificar l'any s'ha especificat. *Autor.* Sempre que s'ha pogut identificar l'autor de l'obra s'ha indicat.

Estil, època. En aquest camp s'ha utilitzat els llistat d'estils artístics i d'èpoques històriques predeterminats.

Segle. En aquest camp s'han intentat sempre oferir una datació el més acurada possible, encabint el bé entre la cronologia més precisa. En el cas de restes en època prehistòrica es deixa en blanc i en el temps geològic s'inclou l'era i període.

Emplaçament. S'explica bàsicament i de forma molt resumida, donada la limitació del camp, la forma d'arribar-hi o la descripció física del lloc. A partir de dades topogràfiques, cardinals, distàncies, etc.

Fitxes associades. La relació entre les diferents fitxes s'han intentat ampliar al màxim, intentant que apareguin totes aquelles fitxes que poc o molt guarden algun tipus de relació, ja sigui històrics, geogràfica o de context.

Història. La informació històrica prèvia, serveix per documentar el bé fitxat. En alguns casos aquesta informació històrica és força detallada i precisa, com és el cas d'alguns elements patrimonials ja documentats en publicacions precedents.

En d'altres casos no ha pogut ser així. En aquests casos, s'ha optat per establir una evolució històrica a partir de l'estudi de l'evolució arquitectònica de l'immoble o element, i s'ha procurat comptar amb la informació oral moltes vegades procedent dels propietaris.

Bibliografia. Es concreten les referències bibliogràfiques que poden aportar notícies sobre el bé fitxat. En alguns casos es pot oferir la referència concreta quan existeix, i en d'altres s'ha optat una referència de caire general, en aquests casos, s'ha inclòs la seva referència web.

Fotografies. En tots els casos s'ha intentat obtenir les tres fotografies de referència de totes les fitxes per intentar tenir una visió el més ampla possible del bé fitxat. Malgrat tot, en algun cas el qual l'element es pot apreciar a un sol cop d'ull, amb una o dues ja s'ha considerat suficient.

2.4. Criteris generals d'intervenció i selecció

Els criteris generals de selecció es van anar perfilant durant el treball de camp, tot i que d'entrada partíem d'uns llistats previs elaborats durant la fase de documentació, consensuats en reunions amb el tècnic de l'Oficina de Patrimoni Cultural de la Diputació de Barcelona (OPC) i el tècnic de Cultura de l'Ajuntament.

Durant les primeres sessions del treball de camp es va anar entrant en contacte amb els diferents sectors que formaven part del terme. Aviat es va veure que es tractava d'un terme municipal força gran i que calia establir uns criteris generals molt flexibles.

A partir d'aquí es va optar per dividir el territori en àrees que es van anar explorant més detalladament en les sessions successives: àrea de Can Santeugini, àrea del nucli urbà, àrea de Costablanca, àrea del Canyet, etc. Els criteris generals primerencs es van acabar de concretar al llarg de tot el treball de camp, a mida que el coneixement del patrimoni s'ampliava.



Paisatge de Castellbisbal, corresponent a la zona de les masies de can Puig i Can Segarra

Finalment, els criteris emprats han estat les següents:

· *Criteri cronològic.* Aquest criteri ha estat emprat de forma molt flexible, de tal manera



La Cuca és un dels elements inclosos dins del Mapa que té els orígens a la dècada del 1980

que no ha tingut un pes significatiu a l'hora de descartar elements a fitxar. Un cas significatiu ha estat el del patrimoni immaterial, on algunes de les manifestacions festives fitxades, ho han estat per la seva importància en l'identitari col·lectiu independentment de la seva antiguitat. Així per exemple, elements com l'Empaitafocs (fitxa 63), o la Cuca i la Cuqueta (fitxes 135, 136) són originaris de la dècada del 1980-1990, però el seu arrelament en la

identitat del poble és tan gran, que no s'han pogut deixar de banda. Altre cas és el d'alguns edificis rurals i masies, com ha estat el cas de Can Colet (fitxa 124) o la masia de Ca

n'Ametller (fitxa 117), que tot i la seva cronologia contemporània, s'han considerat que tenien suficient implantació en el territori com per ser incloses dins del Mapa.

· *Criteri arquitectònic.* Aquest criteri ha estat emprat en l'àmbit del patrimoni immoble, especialment en el que es refereix a edificis urbans. En aquest sentit, durant la realització del treball de camp s'ha procedit a l'observació dels edificis del nucli urbà de Castellbisbal, procedint a incloure tots aquells que es considerava que guardaven característiques arquitectòniques singulars, independentment de la seva cronologia.

· *Diversitat.* Aquest criteri s'ha aplicat de forma estricta no deixant de banda cap element susceptible de ser fitxat. Cal pensar que d'entrada la troballa de béns amb possibilitats de ser fitxats podia oferir un ampli ventall de vies, i més treballant en un marc territorial tant extens, on s'havien dut a terme activitats agrícoles i industrials molt diverses.

· *Individualitat.* Tots els béns i elements fitxats han estat considerats en la seva estricta individualitat com a béns únics, mereixedors d'uns sola fitxa. En cap cas s'ha fet cap fitxa de conjunt que englobés per exemple tots els monuments, fonts o tots els goigs. Cada element arquitectònic, cada peça, s'ha considerat estrictament com a un. Aquest criteri ha estat aplicat en casos com el de Ca n'Ametller (fitxes 117 i 118), on el celler i la masia han estat fitxats de manera individualitzada, ja que es considerava que arquitectònicament i cronològicament es tractava d'edificis diferents.



Barraques excavades de la zona de la Moixella, al Bosc del Canyet

Igualment, aquest criteri ha estat emprat en el patrimoni arquitectònic rural de caire agrícola: pous, basses, barraques, barraques excavades, etc.. Tots aquells elements que ha pogut ser identificats, gaudeixen d'una fitxa pròpia, tot i la proximitat geogràfica o la similitud.

Només hi ha hagut tres casos en els quals un element es trobava molt vinculat a un altre, de tal manera que la seva existència només es justificava per la presència de l'altre. En aquests casos s'ha estimat més incloure una explicació a l'apartat d'observacions destinada a oferir les explicacions oportunes. Aquest ha estat el

cas del Cellar de Can Pedrerol de Baix, que ha estat inclòs formant part de l'edifici de Can Pedrerol de Baix (fitxa 125), tant per proximitat física com per similitud estilística. L'altre cas ha estat el de la capella dels Reis Mags, dins del conjunt arquitectònic de Can Colet (fitxa 124). Aquesta capella forma part del conjunt, i fou aixecada en el mateix moment guardant els mateixos criteris arquitectònics, com si fos un àmbit més de la casa.

Un cas similar ha estat el de la capella de Santa Rita, dins de la casa de Can Pedrerol de Dalt (fitxa 127), ocupant una crugia lateral. Un cop observat l'edifici, es va considerar prudent incloure la informació de la capella dins de la fitxa de la casa.

· *Singularitat.* Aquest criteri fa referència a aquells elements, que tot i no ser excepcionals, són de les poques mostres conservades al municipi. És el cas, per exemple, de les barraques de pedra seca. Al terme de Castellbisbal han estat localitzades un total de tres, i totes elles compten amb reforços fets en ciment pòrtland, o bé es troben en un estat de conservació força dolent. Amb tot, han quedat incloses dins del Mapa, ja que són els únics exemples existents del que era una tipologia constructiva abundant al terme. El mateix criteri ha estat aplicat en el cas dels pous i basses.

3 . Diagnòstic¹

3.1. marc geogràfic i el medi físic

El municipi de Castellbisbal, d'una extensió de 31,15 km², és situat a la vall baixa del Llobregat, a la confluència de la riera de Rubí amb aquest riu. Encara que en la divisió comarcal del 1936 fou adjudicat aquest terme al Vallès Occidental, històricament i geogràficament aquest municipi pertany, més aviat, al Baix Llobregat, ja que el terme passa per la riba dreta del riu (Ca n'Albereda) i històricament estigué vinculat a la baronia de Castellví de Rosanes,



Plana del Llobregat vista des del turó de les Garses, es pot apreciar el desnivell

A llevant, el terme limita amb Rubí, amb Sant Cugat del Vallès i amb el Papiol. El límit amb el municipi de Rubí passa pel torrent i pel camí de Ca n'Esteper i pel torrent de Can Canyadell, i el límit amb el municipi de Sant Cugat del Vallès passa pel torrent de Can Balasc. A migdia limita amb els termes de Sant Vicenç dels Horts i Corbera. A ponent, la divisòria amb Martorell passa pel mig del riu, de manera que el famós Pont del Diable, pertany en part al municipi de Castellbisbal. Al nord confronta amb els municipis d'Ullastrell i Abrera. El terme és de la conca hidrogràfica del Llobregat i és solcat per

diversos torrents i rieres (la riera de Salzes i els torrents Bo, de Pegueres i de Can Canyadell).

El sòl és format per argiles, guixos, gresos, dolomies i conglomerats, materials d'origen sedimentari dipositats durant els primers estadis deposicionals de la depressió geològica del Vallès-Penedès. Aquests dipòsits presenten algunes facies lacustres riques en materials fossilífers de vertebrats i restes foliars (Successió al·luvial i lacustre de Miocè inferior de la Costablanca (fitxa 81), que s'exten des d'el Turó del Telègraf fins el de Can Flavià, amb una edat aproximada d'uns 20 milions d'anys. Al peu del turó de les Guàrdies (159 m), prop de Can Cases del Riu, el canonge i geòleg Jaume Almera descobrí el 1891 “capes de congeries amb fòssils rars, de terres salinoses”. Aquest descobriment va ser ampliat per estudis posteriors als jaciments de Costablanca, Turó de les Forques i el Canyet. En el seu extrem més meridional dominen els materials grollers com conglomerats i gresos on destaquem les terrasses fluvials del Plistocè mitjà i superior en els principals torrents com can Pegueres i la riera de Rubí.

¹ La informació extreta d'aquest capítol de la memòria procedeix de les pàgines web de l'Ajuntament de Castellbisbal i Enciclopèdia catalana . <http://www.castellbisbal.org> i <http://www.enciclopedia.cat>



Congost del Turó de Salzes, on s'aprecia el tall vertical en l'argila.

Geogràficament, el terme compta amb una plana fluvial que ocupa el sector de ponent, a tocar del riu Llobregat. Aquesta plana ha estat la zona més fèrtil del terme, on tradicionalment els veïns tenien els seus horts i on l'aigua apareix amb facilitat a les capes freàtiques. L'alçada mitjana d'aquesta plana és de 50 m. La plana al·luvial es veu tallada per una costa que s'aixeca verticalment presidida pels turons abans esmentat de les Forques, les

Garses, la Verdulaga, les Guàrdies i el Canyet, amb una alçada mitjana d'entre 145 i 177 m. La resta del terme, que suposa l'altre 80% de la superfície del

territori, està formada per la plataforma que s'alça a continuació dels turons i fins a la Serra de l'Ametller. Aquesta plataforma elevada es veu tallada per un seguit de torrents: el Bo, el de Pegueres, el de Salzes i el de Can Canyadell que vessen les seves aigües al Llobregat o a la riera de Rubí. L'erosió d'aquests torrents ha creat congests que tallen l'argila creant xaragalls ocupats per una vegetació exuberant, entre la qual destaquen els talls verticals argilosos.

3.2. Comunicacions



Autopista AP-7, Autovia A-2 i línies de tren creuant els Arenys del Llobregat.

L'autopista AP-7 recorre el sector SW del terme, amb un accés a ponent de la urbanització de Santa Teresita. Paral·lela a l'autopista AP-7, circula l'autovia A-2 de Barcelona a Lleida. Pel veïnat de Santa Rita o el Canyet, passa una carretera local (inaugurada el 1908) que, partint de la carretera del Papiol a Rubí, passa pel poble de Castellbisbal i a l'extrem septentrional del terme enllaça amb la carretera de Terrassa i recorre en diagonal el municipi, de SW a NE.

A ponent del poble hi ha l'estació de ferrocarril de la línia Barcelona-Tarragona (RENFE), unida amb aquest per una carretera (la línia data del 1855, però l'estació de Castellbisbal s'inaugurà el 1905). Tocant a Martorell, prop del Pont del Diable, però en el terme de Castellbisbal hi ha l'estació de Martorell (Vila) dels Ferrocarrils de la Generalitat, de Barcelona a Igualada, línia que s'inaugurà el 1912. L'estació no té, però, comunicació directa amb el poble de Castellbisbal. Per accedir al poble cal prendre la BV-1501 i ascendir fins al poble.

3.3. La població i l'economia

La població de Castellbisbal (bisbalencs o bisbalins) augmentà considerablement durant el segle XIX a causa de la prosperitat agrícola. Així, dels 596 h enregistrats el 1787, es passà a 1536 h el 1887. La crisi de la fil·loxera feu perdre població, però aviat els ceps foren replantats amb peus americans, i a finals de segle s'havia estancat novament.

El 1900, el poble tenia 1.400 habitants. Des d'aquesta data fins a l'actualitat, es poden distingir vuit èpoques ben diferenciades:

- Fins al 1918. Es construeixen les estacions ferroviàries i la carretera de Terrassa B-150; es crea la companyia del gas, es posa l'aigua corrent i l'enllumenat elèctric, es funda el club de futbol, la fassina, es posa el primer telèfon i el poble adquireix unes dimensions que es mantindrien fins al 1960. Aquesta època acaba amb l'epidèmia del grip i el final de la guerra europea. La població es mantingué estacionària, amb lleugeres oscil·lacions.
- Del 1919 al 1936 s'opera un canvi en el cultiu de la vinya; planten camps de fruiters al secà i horts al regadiu, alguns barraloners comencen a repartir vi amb garrafes i porten a mercat els seus productes.
- Del 1936 al 1939 sofreixen la Guerra Civil i 31 habitants paguen amb la vida.
- Del 1939 al 1950, els anys marquen una llarga i famolenca postguerra. La població es manté estacionària a l'entorn del 1.500 habitants.
- Del 1951 al 1962, torna a ser el poble pagès que la guerra havia interromput, però la realitat socio-econòmica arreu de Catalunya i Espanya estava canviant i es pren consciència que amb l'ofici tradicional és difícil viure. Durant aquesta dècada la població es manté estacionària i més aviat baixa per l'emigració d'algunes famílies. Castellbisbal és un poble mal comunicat i la proximitat de Barcelona fa marxar població.
- El 1962, amb les inundacions, una gran nevada i les intenses glaçades, comença la fi de la pagesia. Els veïns abandonen les terres per dedicar-se al comerç agrícola i al repartiment a domicili de vi i oli. La forma tradicional de vida és abandonada de soca-rel per nous costums.
- 1962-1980. Els terrals i el polígons industrials i residencials modifiquen el paisatge i la vida de la població. Amb l'arribada d'immigrants sobrepassa els 4.500 habitants. La continuada construcció de fàbriques transforma l'economia en industrial.
- A partir de la dècada del 1990 amb la millora de les comunicacions i la recerca de sòl més barat, la població del terme va créixer de manera important degut a l'arribada de persones procedents de l'àrea metropolitana de Barcelona. El 1996 hi havia 6 271 h que passaren a 8 696 el 2001 i a 10 842 h l'any 2005. El 2010 s'arriba als 12.223 habitants actuals, amb una densitat de 393,9 h/km².

Evolució demogràfica²

1497 f ³	1515 f	1553 f	1717	1787	1857	1877	1887	1900
23	26	26	180	596	1.441	1.534	1.536	1.420
1910	1920	1930	1940	1950	1960	1970	1981	1990
1.470	1.491	1.625	1.540	1.436	1.594	2.875	3.407	4.725
1992	1994	1996	1998	2000	2002	2004	2006	2009
5.143	5.636	6.271	6.702	7.887	9.344	10.352	11.272	12.223

Aquest volum de població es va distribuir de manera desigual entre el nucli urbà de Castellbisbal i les noves urbanitzacions de Can Santeugini, Can Costablanca, Can Nicolau de Dalt, Can Costa i la zona residència de Santa Teresita, etc.. Amb l'excepció de les Casetes de Ca n'Oliveró i de Santa Rita, es tracta de nuclis de població de nova creació, que concentren principalment població nouvinguda.⁴

Les principals activitats industrials corresponen als sectors tèxtil, metal·lúrgic, alimentari, químic, de la construcció, de la ceràmica, del vidre, del plàstic, elèctric i dels mobles. Pel que fa a la localització industrial de totes aquestes empreses, s'han establert principalment en tres sectors: el de l'àrea industrial del Llobregat on hi ha polígons com el d'Aqüibèria, Ca n'Albereda, Can Pelegrí, Acisa, Sant Francesc i Sant Vicenç, el sector on conflueixen la riera de Rubí i el Llobregat on hi ha els polígons de Santa Rita i Agripina, i el sector del voltant del poble de Castellbisbal, on hi ha el polígon de Castellbisbal Sud i el del Comte de Sert.

Entitat de població	Hab.
Can Costa	987
Can Nicolau de Dalt	49
Can Santeugini	1.137
Casetes de Ca n'Oliveró, les	17
Castellbisbal	7.805

² Dades: 2009. Font: [Idescat](#)

³ focs

⁴ Dades: 2009. Font: [Idescat](#)

Colònia del Carme, la	20
Costablanca	367
Polígon industrial Ca n'Esteper	0
Polígon industrial Can Cases del Riu	0
Polígon industrial Castellbisbal Sud	0
Polígon industrial Comte de Sert	19
Polígon industrial de Sant Vicenç	56
Polígon residencial Comte de Sert	1.199
Polígons industrials de Can Galí i els Ferrers	0
Polígons industrials de Santa Rita i Agripina	0
Santa Rita	56
Santa Teresita	265

3.4. Síntesis històrica



Peça procedent de Can Pedrerol de Baix. Fragment d'amfóra amb la marca de fabricació. Font: Museu de Molins de Rei.

Les restes arqueològiques localitzades en diversos jaciments apunten a l'existència de bandes de pobladors paleolítics que utilitzaren el territori com a llocs de cacera i esquarterament, però no hi ha testimonis d'assentaments de llarga durada.

En el període antic, l'excavació arqueològica del jaciment de Can Pedrerol de Baix i l'Ermita de Can Estaper, aporten dades sobre l'existència de dues vil·les romanes de gran importància al territori.

L'ocupació d'aquests dos indrets es mantindria fins al període alt-medieval, transformant-se en dues de les ermites del terme. Un altre dels testimonis de gran importància del període romà és el Pont del Diable, indicant la importància del pas del Llobregat en aquest indret, i configurant-lo com un dels punts estratègics del territori.

El castell Bisbal fou anomenat en principi castell de Benviure (probablement el topònim Benviure assenyala un antic eremitisme en el lloc) i sembla que no pertangué als bisbes de Barcelona fins a la fi del segle X, que és quan degué començar a anomenar-se episcopal. En la documentació de la primeria del segle XI hi apareixen els dos noms, l'antic de Benviure i el més recent de castell Bisbal *castrum Episcopalem olim vocitatum Bene Vivere*. Els senyors útils de Castellbisbal foren els Castellvell, però aquests mantenien castlans o feudataris a Castellbisbal, probablement del mateix tronc que els Castellvell, que primerament tenien com a cognom Bremon i, a partir de la segona meitat del segle XII, Castellbisbal, encara que possiblement eren una mateixa família.

El 1051, el bisbe Gilabert de Barcelona ordenà reconstruir l'església parroquial, dotant-la d'un terme coincident amb el del castell termenat. Aquest temple el va destruir un incendi el 1167.

Durant el segle XII es registren moltes discòrdies mútues entre els Bremon o Castellbisbal, els bisbes i els habitants del terme, fins que el 1198, quan fou nomenat bisbe Ramon de Castellvell (fill i germà dels senyors de Castellvell), es féu una concòrdia del cens del bisbe, que inclou un important capbreu de rendes del bisbe en català arcaic. El 1290, a conseqüència d'uns actes de bandolerisme del castlà de Castellbisbal, Bartomeu, contra la gent de Barcelona, fou destruïda la fortalesa per les milícies d'aquesta ciutat. Dalmau de Castellbisbal (que tenia el castell Bisbal en castlania dels Castellvell i aquests pel bisbe de Barcelona), que assistí el 1412 al parlament de Casp en defensa del comte d'Urgell, fou qui reconstruí el castell a la fi del segle anterior. El rei Joan II d'Antequera lliurà el castell a la família Requesens, i mentre n'era senyora Mèncià, va manar construir l'actual temple de Sant Vicenç de Castellbisbal, 1580-1592. Convertits els senyors del castell en noblesa de palau, van anar a residir a la cort reial, allunyant-se dels senyorius. Altres senyors foren els Fajardo, 1650, els Álvarez de Toledo, 1727, i finalment la comtessa de Sobradí, 1860.



Ermita de Sant Vicenç de Benviure, que fou la primera església parroquial, prop del lloc on devia trobar-se el castell.

El 1568 encara es féu una reunió en el pati del castell, dels prohoms de la població, que acordaren d'imposar un impost sobre el gra i el vi per a poder construir una església nova, més gran. Aquesta nova església parroquial, dedicada a sant Vicenç, és documentada el 1580 i s'aixeca al poble de Castellbisbal, damunt un serrat proper al castell. L'església fou acabada el 1598, i és feta en estil gòtic tardà (presbiteri) combinat amb elements renaixentistes. El portal antic desaparegué el 1936 així com el retaule que hi havia, amb imatges barroques.

Seguint el camí sobre el cingle entre el castell de Castellbisbal i l'església parroquial anà creixent el poble de Castellbisbal, que s'estengué en un seguit de carrers paral·lels i perpendiculars a l'església.

El poble anà adquirint protagonisme amb els contractes de rabassa morta de finals del 1700. El terme es trobava dividit en aquest moment en 26 hisendes, cadascuna amb la corresponent casa pairal on residien els propietaris, mentre els treballadors rabassaires ho feien al poble. El 1790, Castellbisbal tenia 300 habitants; el 1847, arribava a 620; i el 1877 va créixer fins als 1.465.

A la meitat del segle XIX començà l'associacionisme, amb la creació de l'Associació de Quintes, la Germandat de Sant Isidre, l'Organització Sindical Obrera, la Companyia d'Aigües de ca n'Elies, els cors La Agrícola i L'Aranya, etc.

El 1860 el ferrocarril travessava el terme i el 1863 van traslladar el cementiri de la plaça a la propietat de Can Margarit. Aquesta empenta la va frenar l'estrall de la fil·loxera que anorrea el terme i la gent hagué d'emigrar. Amb molt d'esforç van replantar la vinya.

3.5. Dades toponímiques

Benviure

Benviure fou el nom originari del terme municipal fins al segle XI, moment en el qual començà a ser substituït poc a poc per Castellbisbal, en passar el domini del castell al bisbe de Barcelona.

Ruiz i Elias relaciona el topònim amb un possible eremitisme alt-medieval establert per la zona, aprofitant la protecció i l'aïllament que oferia l'elevació del terreny sobre els arenys del riu Llobregat.⁵

Quan el 1051 s'erigí l'església parroquial rebé l'advocació de Sant Vicenç de Benviure, en referència al topònim originari del castell i del terme.

Castellbisbal⁶

És indubtable que la interpretació literal del mot en qüestió “Castellbisbal”, el relaciona directament amb “Castell dels Bisbe”. Aquest topònim ha estat objecte de nombroses polèmiques per part dels historiadors, intentant buscar una explicació al fet. Curiosament, tots els historiadors fins a la dècada del 1990 recolzaven la idea de que l'origen del mot estaria relacionat amb un suposat *castell* o *palau* del bisbe d'Egara vora l'any 400. Des que Arnet i Viver publicà aquesta teoria l'any

1876, tots els historiadors i estudiosos l'han anat repetint: Carreras Candi, Francesc B. Moll, Josep Mateu.

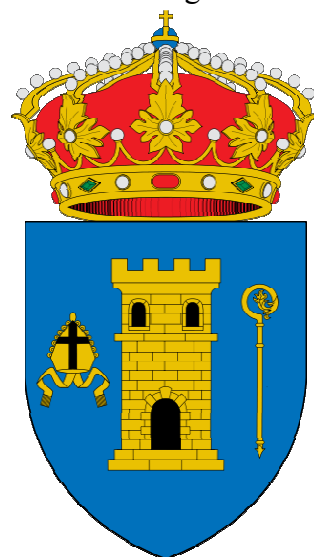
Ruiz i Elias, al primer capítol de la seva publicació, va ser el primer que va posar en dubte aquesta teoria, veient que no hi havia cap prova documental en que basar-se, i en el fet que el bisbat d'Egara no es va quedar constituït fins al 450.

Afirmava, doncs, que el nom primitiu que la documentació ofereix del terme és Castell de Benviure, i que aquest no va pertànyer als bisbes de Barcelona fins al segle XI, sent a partir d'aquest moment quan

es comença a conèixer com a Castellbisbal. En aquest sentit, un document del 1013 parla del *Castrum Episcopalem olim vocatum Bene Viure*; o bé altres documents del 1033 i 1053 que esmenten el *Castro Bene Vivere que vocatur Episcopale*.

Castellbisbal seria, doncs, el nom que rebria el municipi a partir del segle XI en substitució de Castell de Benviure.

La vinculació entre el terme i la jurisdicció episcopal es fa patent en tota la simbologia municipal: escut i altres elements com el fanal de la plaça.



El Castell, la tiara i el bàcul episcopal són els símbols del municipi representats en l'escut i altres exemples del mobiliari urbà com el fanal de la plaça.

⁵ RUIZ I ELIAS A (1998: 20)

⁶ Explicació basada en RUIZ I ELIAS A (1998: 17-20), que recull la bibliografia dels autors que el precedeixen.

Fruiters

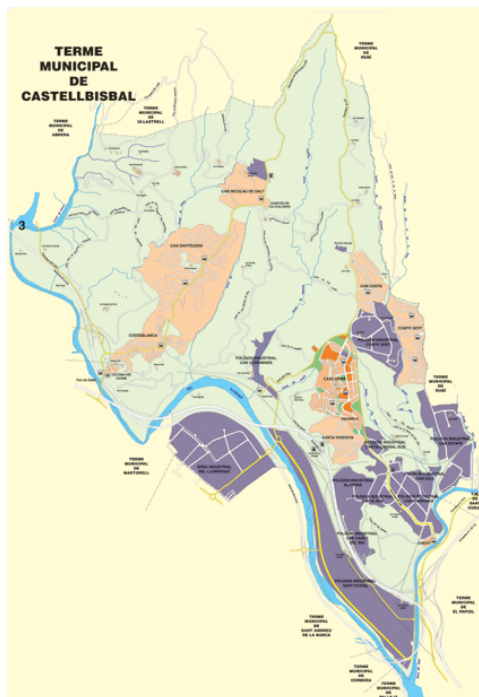
Aquest topònim li fou donat al poble entre el 1936 i el 1939. El nom fou triat en referència al gran nombre d'horts destinats a la producció de fruita que en aquests moments existien al terme, sent una de les principals activitats econòmiques dels seus habitants.

Els Arenys

Aquesta partida de terra s'estén a ponent del terme municipal, a banda i banda del riu Llobregat. Es tracta d'un àrea agrícola molt fèrtil i tradicionalment destinada a conreu, on pràcticament tots els veïns de Castellbisbal tenien un tros de terra per al conreu. Actualment la zona està destinada a sòl industrial i ocupada per polígons. Només alguns sectors conserven conreus.

El topònim fa referència a la seva posició com a arenys del riu Llobregat, un cop passat el congost de Martorell

3.6. Mapa general del terme



Estadísticament veurem que la majoria dels elements fixats s'ubiquen en el nucli urbà de Castellbisbal, seguit en segona posició per elements ubicats al Terme de Castellbisbal de manera dispersa. Segueixen en tercer lloc els concentrats al P.I. Comte de Sert i al sector del Canyet. La resta es reparteixen de manera força homogènia entre els diferents sectors.

Nucli urbà de Castellbisbal

1,2,3,4,5,6,8,9,10,11,12,13,14,15,16,17,19,20,21,22,23,24,25,26,27,32, 35, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 61, 62, 63, 73, 74, 75, 76, 78, 96, 98, 99, 102, 130, 133, 135, 136, 137, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 148, 177, 181, 182, 190, 191, 193, 194, 195, 201, 207, 208

Polígon industrial Comte de Sert

7, 92, 126, 131, 134, 135, 136, 164

Polígon industrial Agripina

83, 103, 104, 127, 132

Polígon industrial Sant Vicenç

34, 79, 86, 94, 111, 125, 192

Polígon industrial Ca n'Estaper

80, 93, 129

Can Nicolau de Dalt

88, 89, 114, 128, 178

Urbanització Costablanca

81, 82, 100, 124, 187

Urbanització Can Santeugini

38, 46, 106, 154, 183, 189, 206, 209

Colònia Carmen

28, 29,30,31, 101

Turó del Canyet

37, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 85, 87, 95, 165, 205

Turó de les Forques

33, 84, 162, 169,

Torrent de Pegueres

152, 153, 160, 184

Torrent de Can Cases

36, 166

Els Arenys

149, 151, 172, 173

Terme de Castellbisbal

18, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 77, 90, 91, 97, 105, 107, 108, 109, 110, 112, 113, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 150, 155, 156, 157, 158, 159, 161, 163, 167, 168, 170, 171, 174, 175, 176, 185, 186, 188, 196, 197, 198, 199, 202, 203

Fora del terme

58,59,60, 138, 145, 146, 147

3.7. Descripció de l'estat legal de protecció

El nivell de protecció dels elements patrimonials al terme de Castellbisbal, és certament bo. El municipi compta amb un seguit de figures legals i normatives urbanístiques que garanteixen actuacions sobre protecció de l'espai urbà, probablement motivat per la pèrdua de referent simbòlic i paisatgístic de la resta del municipi.

Les figures legals per a la protecció de béns es troben definides per les sigles BCIN (Bé Cultural d'Interès Nacional) i BCIL (Bé Cultural d'Interès Local). Mentre que el primer es tracta d'una protecció general atorgada pel Ministerio de Cultura Espanyol, el segon té un caràcter municipal i li atorga el municipi per voluntat pròpia. Altre tipus d'actuació municipal és el POUM, que inclou el corresponent Catàleg de Béns a Protegir. En el cas del municipi de Castellbisbal, els elements del POUM gaudeixen de la categoria de BCIN i BCIL. Els que no ho són resten inclosos en la categoria de BPU (Bé de Protecció Urbanística)

A més d'aquestes figures, l'Ajuntament de Castellbisbal compta amb l'Ordenança Municipal del Paisatge Urbà aprovada el 19/08/2009.

Aquesta normativa té com a objecte la protecció del paisatge urbà de Castellbisbal, i regula diferents aspectes de l'activitat humana als espais urbans en ordre a la preservació d'un determinat paisatge. Alguns dels articles que conté fan atenyen de manera directa al patrimoni arquitectònic:

Art.6è. Previsions paisatgístiques en les llicències:

- 1.- En qualsevol obra que es pretengui executar en la pell de l'edifici definida en l'apartat anterior, el projecte d'intervenció o document que el substitueixi per definir-la haurà d'incloure la previsió de la naturalesa, qualitat i materials que s'hi utilitzaran.
- 2.- Els projectes d'edificis de nova planta o rehabilitació integral que, per a la seva situació, forma o aspecte, representen un impacte especial en el conjunt del paisatge urbà hauran d'aportar una fotocomposició virtual del seu impacte visual a l'entorn.
- 3.- En edificis de nova planta o en els que es rehabilitin íntegrament, no es poden col·locar instal·lacions o conduccions de transport sobre les seves façanes. Aquests edificis hauran de preveure reserves d'espais ocults o mimètics per a la canalització i distribució de tot tipus de conduccions de serveis. En la resta d'edificis construïts, les instal·lacions i conduccions hauran d'estar mimetitzades sobre la façana.

Article 12è. Condicions d'ornament

- 1.- En general les edificacions hauran de mantenir l'estètica pròpia del lloc on estiguin situats. En qualsevol cas es procurarà evitar actuacions individuals que distorsionin el cromatisme, la textura i l'harmonia de les solucions constructives dels edificis o del conjunt en el qual s'ubiquin.
- 2.- Les condicions estètiques de les edificacions s'hauran de mantenir durant el temps. Els propietaris hauran de vetllar per mantenir les edificacions amb un programa adequat de conservació que prevegi, no sols les qüestions de seguretat, sinó també les estètiques com: arrebossats, aplacats, pintura, canalitzacions vistes de serveis, tendals i instal·lacions en la pell de l'edifici.
- 3.- No s'admetrà l'existència d'edificacions amb arrebossats escrostonats, aplacats despresos, pintura esvaïda, bruta o arrencada. Les façanes es mantindran netes i sense grafitis, pintades, cartells o elements similars, llevat de les senyalitzacions necessàries per al funcionament de les activitats o l'ordre de les edificacions.

Aquesta normativa assegura la protecció de façanes i edificis del nucli urbà, per tal d'evitar actuacions urbanístiques poc respectuoses.

A més d'aquests tipus de protecció, els espais naturals gaudeixen d'un altre tipus de consideració i per tal de protegir-los es crea la figura de l'espai PEIN (Pla d'Espais d'Interès Natural), PEIN Montserrat Roques Blanques Riu Llobregat (fitxa 163), que promou la Generalitat de Catalunya, i que té com a objectiu l'establiment de mesures necessàries per a la protecció bàsica d'aquests espais, d'acord amb els valors científics, geològics, ecològics, paisatgístics, etc. Dintre de l'àmbit natural, alguns exemplars vegetals poden gaudir també de la categoria d'Arbres Monumentals, promoguda també per la Generalitat de Catalunya, o bé la categoria d'Arbres d'Interès Comarcal i Local, promoguda pels municipis.

Els espais d'interès geològic es troben actualment inclosos dins d'un inventari EIGC (Espais d'Interès Geològic de Catalunya), els quals no gaudeixen d'una protecció específica en el seu sentit estricte, sinó més aviat un inventari de zones geològiques d'interès. Es tracta de la Successió Miocènica Costablanca (fitxa 81 que correspon al núm. 335 de l'EIGC (Espais d'Interès Geològic de Catalunya).

Els detalls dels elements patrimonials inclosos en alguna figura i normativa de protecció són els següent:

El municipi de Castellbisbal compta quatre elements declarats com a Bé Cultural d'Interès Nacional (BCIN) pel ministeri de cultura del Govern Espanyol, que són:

- El Castell de Castellbisbal (fitxa 102)BCIN. (R.I.) - 51 -5245.
- La Torre Fossada (fitxa 33) BCIN (R.I.) - 51 -7139.
- Pont del Diable (fitxa 168) BCIN (R.I.) - 51- 425
- Arc romà d'accés al Pont (fitxa 167) BCIN (R.I.) - 51 – 310

Els BCIL són un total de 33 elements, i són els següents:

Elements situats a sòl urbà

3702-I	FANAL DE LA PLAÇA
3703-I	CAN MARGARIT
3704-I	CAN SANTEUGENI
3705-I	CAN PEDREROL DE BAIX - CASA GOMIS
3706-I	ERMITA DE SANT QUINTI
3707-I	CAN PEDREROL DE DALT
3708-I	CAN CAMPANYA
3709-I	CAN NICOLAU DE DALT
3710-I	CAN SALA
3711-I	CAN FUSTER
3712-I	CA N'ESTAPER
3713-I	CAN RIQUER
3714-I	ERMITA DE SANT JOAN DE BENVIURE
634-MH.	CASTELL DE CASTELLBISBAL

Masies i cases rurals

3715-I	CAN COROMINAS
3716-I	CASAL DE BENVIURE
3717-I	CAN CANYADELL
3718-I	CAN COSTA
3719-I	CASES DEL RIIU
3720-I	CAN RIBOT
3721-I	CAN ELIES
3722-I	CAN NICOLAU DE BAIX
3723-I	CAN FLAVIÀ DE LES ILLES
3724-I	CA N'AMETLLER
3725-I	CAN PUIG
3726-I	CAN SEGARRA
3727-I	CAN PASTALLÉ
3728-I	CA N'OLIVERÓ

Elements en sòl no urbanitzable

3730-I	ERMITA DE SANT VICENÇ DEL CASTELL
--------	-----------------------------------

Jaciments arqueològics

3731-I	CA N'AMETLLER
3732-I	CAN NICOLAU
3733-I	TURÓ DE CAN CANYADELL
3734-I	TURÓ DE LA VERDULAGA

3.8. Equipaments patrimonials existents ⁷

Actualment el terme de Castellbisbal compta el Pla d'equipaments culturals que analitza de manera específica quina és la situació del municipi. Els equipaments de titularitat municipal són els següents:

Museu de la Pagesia. Ocupa l'edifici del carrer Pi i Margall, 13. Fou obert el 1985 i ocupa les dues plantes de l'edifici. La primer planta dedicada al mercat i al transport, la planta primera al conreu de la terra i la segona a la vida quotidiana de les persones. Serveix també de marc per a exposicions temporals. Obre habitualment divendres, dissabtes i diumenges.

Biblioteca Josep Mateu i Miró. Amb noves instal·lacions inaugurades el 2011 dins del centre Els Costals. Es tracta d'una biblioteca de l'Ajuntament gestionada amb la Diputació de Barcelona, que substitueix a l'antiga biblioteca Mossèn Jacint Verdaguer, situada a tocar de la plaça de l'església.

Escola de Música. Miquel Blanch ben equipada; una petita sala d'actes/espai escènic, propietat de l'Església

Centre Cultural Els Costals. Inaugurat el 2011. Encara en procés d'equipament. Compta amb sala d'exposicions, auditori, oficines, etc.

Can Margarit. Antic palauet, actualment ocupat per diferents àrees municipals, entre elles, Cultura. Quan el Departament de Cultura marxi a les oficines annexes al nou Centre Cultural, l'espai que desocuparà serà utilitzat per altres regidories municipals. Al mes de juliol es fan concerts al pati, a l'aire lliure, amb estructures efímeres (tarimes,...) Les següents dades es refereixen al pati, lloc on s'hi desenvolupa algunes activitats a l'aire lliure.

Sala d'actes de l'Ajuntament. Sala situada al mateix edifici de l'Ajuntament, amb capacitat per a unes 200 persones assegudes. Depèn directament d'Alcaldia i s'utilitza per a xerrades, presentacions, actuacions de petit format, etc. La Sala d'actes està en bones condicions i equipada tècnicament per les activitats que s'hi fa. Disposa d'un petit equip de so.

Pavellons esportius. Hi ha dos grans pavellons esportius, moderns i ben estructurats, amb capacitat per acollir, en bones condicions, un gran nombre de públic. Estan en bones condicions i ubicació.

Buscs d'assaig. A prop de l'Escola de Música, hi ha cinc bucs d'assaig. Són gestionats des de la Regidoria de Joventut, i estan saturats donada la vitalitat dels grups locals. L'Escola de Música no els utilitza directament.

⁷ Pla d'equipaments culturals. Ajuntament de Castellbisbal. Diputació de Barcelona

Altres equipaments de caràcter privat són els següents:

Casal Cultural Recreatiu. Un dels equipaments emblemàtics. És privat i fou fundat l'any 1980 per iniciativa popular. Ben aviat va esdevenir, amb el seu casino, el cor, el bar i la sala de ball, el gran centre neuràlgic de l'activitat cultural i social que generava i canalitzava moltes activitats del municipi. Amb els anys, però, ha anat perdent força i malgrat que encara aculli programacions culturals.

Teatre de l'església i sales parroquials. Petit equipament escènic, propietat de l'Església, situat just al costat de l'Escola de Música. Hi ha un conveni vigent Ajuntament-Església que regula la utilització de l'espai. Aquest té una capacitat per trenta persones, amb butaques fixes i una platea inclinada. Malgrat l'estat, s'hi fa algunes activitats, com l'assaig de les Caramelles.

Sala Moli. De titularitat privada, l'Ajuntament la té en règim de lloguer. Antigament s'utilitzava per a concerts i celebracions més o menys multitudinàries.

3.9. Anàlisi global del patrimoni del terme.

Per tipologies l'anàlisi del patrimoni del terme és el següent:

Patrimoni Immobile

Aquesta categoria del patrimoni és la més nombrosa, i podem distingir clarament un seguit de tipologies amb característiques comunes:

Els edificis urbans

Formen part del nucli antic o històric de Castellbisbal



Can Regalat, exemple d'edifici característic del nucli urbà de Castellbisbal.

Aquesta tipologia del patrimoni és abundant i ha estat considerada de manera àmplia, incloent tots aquells edificis del nucli antic que destacaven per la seva excepcionalitat, o bé aquells que han conservat unes característiques pròpies de l'arquitectura tradicional del poble. Així, després d'una observació detallada s'ha pogut constatar l'existència d'una tipologia d'edificis representada, per exemple, en els edificis que configuren la línia de façanes del carrer Pi i Margall, 14-20 (fitxa 17), o bé la línia de façanes del carrer Major 67-77 (fitxa 22), o bé en els edificis del carrer Nou, 3 o Cal Pau Xic (fitxa 16), i que es corresponen a unes característiques de vivenda popular pertanyent a una classe de pagesia humil. Moltes d'aquestes cases, com Cal Pau Xic (fitxa 16) comptaven

amb un *barri* al davant de la casa, destinat a cobert i espai auxiliar.

Altra tipologia de casa, de dimensions més grans i amb més elements ornamentals, sembla haver correspos a una pagesia propietària o a menestrals de més posició. És el cas d'edificis com Cal Ramon (fitxa 9), Cal Rosu (fitxa 27), Cal Valent (fitxa 11), l'Edifici del Museu de la Pagesia (fitxa 3), Cal Espardanyer (fitxa 10), Cal Patatero (fitxa 15).

Altres edificis de caràcter més residencial també formen part d'aquesta categoria. Es tracta de les cases de Cal Fuster (fitxa 12), Can Serafi de Can Margarit (fitxa 1), i Can Sala (fitxa 14).

Enmig de la trama urbana, destaca l'edifici de l'església parroquial de Sant Vicenç (fitxa 5), que es converteix en una fita visual important, observable des de tots els punts del poble.

A més dels edificis, església i línies de façanes, s'ha considerat oportú incloure una fitxa anomenada Nucli antic de Castellbisbal (fitxa 26) que inclou l'estructura i trama urbana del poble històric i de les seves característiques arquitectòniques pròpies.

En línies general és un patrimoni nombrós, ben conservat i molt concentrat espacialment, que contribueix a donar al nucli antic de Castellbisbal una fisonomia molt particular i a diferenciar aquest nucli històric de la resta de construccions més recents i modernes.

Les masies

S'han inclòs la pràctica totalitat de les masies del terme, independentment del seu estat de conservació: Can Ribot (fitxa 112), Can Coromines (fitxa 107), Can Riquer (fitxa 7), Ca n'Ametller (fitxa 117), Ca n'Elies (fitxa 113), Can Pedrerol de Baix (fitxa 125), Can Pedrerol de Dalt (fitxa 127),

Per altra banda, el creixement urbanístic ha fet que algunes de les cases i masies que antigament restaven a les afores del poble, actualment formin part de la trama urbana. Aquestes antigues masies també formen part del mapa, tot i les transformacions sofertes. És el cas de Can Rabella (fitxa 13), Ca n'Amat (fitxa 6), i Can Margarit Vell (fitxa 2).

A diferència d'altres municipis, gairebé totes les masies del terme es troben ocupades, i la majoria d'elles han estat restaurades i modificades però conserven en les seves característiques arquitectòniques bàsiques i formen part del paisatge i la identitat històrica del municipi.



Exteriors de Ca n'Amat. Antigament a les afores, però hores d'ara dins del casc urbà de Castellbisbal.

Els edificis i elements arquitectònics relacionats amb els recursos aquífers

El treball de camp i el contacte amb els informants ha posat de relleu que un dels condicionants bàsics de l'agricultura del terme municipal era la manca d'aigua. Les característiques físiques del territori fan que la major part de les terres de conreu siguin elevades i argiloses. Els cursos fluvials més importants-a excepció del Llobregat i la riera de Rubí- són torrents que depenen en bona mesura de la pluviometria, i que es troben a una gran diferència de nivell de la resta del territori. Lluitar per obtenir aigua era, doncs, una de les grans obsessions del pagès de Castellbisbal, això es tradueix en una gran quantitat d'estructures destinades a aquest fi: pous, mines, sínies, basses, etc.

Tradicionalment, tots els camps de conreu de les zones elevades destinades a vinya i fruiters comptaven amb un pou i un dipòsit al mig de la vinya que recollia l'aigua de la pluja aprofitant el pendent del terreny. Aquest aigua s'emmagatzemava i servia per regar, o bé per prendre aigua i dissoldre les pedres de sulfat amb el qual es ruixava tota la vinya. La majoria d'aquestes basses i pous es troben actualment perdudes.

Un cas similar és el de les sínies, que abans eren molt abundants a les zones baixes dels torrents, i especialment als Arenys. Molts informats recordaven com cada hort dels Arenys tenia la seva pròpia sínia, i podia haver-hi entre 150 i 200 sínies en tot el terme. Actualment als Arenys no s'ha pogut localitzar-ne cap, i només una es trobava en bones condicions al torrent de Pegueres: la Sínia de l'Hort del Sabater (fitxa 184). Una excepció al respecte és la sínia de la plaça Lluís Companys (fitxa 53) descontextualitzada i convertida en monument urbà.

De tota aquesta tipologia, àmplia i variada s'han inclòs al Mapa els exemplars que s'ha considerat més representatius i en millor estat de conservació, procurant representar-les totes.

Pel que fa a les mines, han estat localitzades dues, la de Can Nicolau (fitxa 178), i la de Can Santeugini (fitxa 206)



Pou i bassa de la vinya del Capsa, situat al mig del camp. Un dels més ben conservats del terme.

En referència a les basses, han estat incloses: el pou i la bassa de la vinya del Capsa (fitxa 186), que possiblement és la millor conservada del terme, i les basses de Can Santeugini (fitxa 183), Can Ametller (fitxa 185), i la bassa del turó de Salzes (fitxa 189), que han estat considerades les més representatives. Una altra bassa és la de Can Coromines, que ha estat fitxada amb la casa, per trobar-se a tocar d'aquesta (fitxa 107)

Altres exemples són els pous. Han estat localitzats en considerable bon estat el Pou de Ca n'Elies (fitxa 188), el Pou de Can Colet (fitxa 187), el pou del Turó de Salzes (fitxa 209)

L'estat de conservació d'aquest patrimoni és certament preocupant, en part degut a la precarietat dels materials amb els quals es troba construït, i cal un esforç en la seva conservació.

Les barraques de vinya

Al terme de Castellbisbal han estat identificades dues tipologies de barraques de vinya: les de pedra seca, i les excavades. Pel que fa a les primeres, només s'han pogut localitzar tres: la del Turó del Salzes (fitxa 38), la del Turó de les Forques (fitxa 169), i la de la Moixella (fitxa 37). Totes tres han sofert reparacions fetes en ciment, però s'ha considerat oportú incloure-les pel fet de que són els únics tres exemples coneguts del que era una tipologia força típica al terme, i que ha anat desapareixent. El seu estat de conservació és molt precari.



Barraca de vinya del torrent dels Ocellets. Possiblement comptaven amb una estructura associada a l'exterior.

Per altra banda, la manca de pedra bona per la construcció va obligar als pagesos de Castellbisbal a optar per fer barraques excavades als marges. Han estat incloses 9 d'aquestes barraques. Per un costat el conjunt format per 5 barraques alineades al mateix marge al torrent dels Ocellets (fitxes 39, 40, 41, 42, 205). Tres al sector de la Moixella (fitxes 43, 44, i 45), i una al Turó de Salzes (fitxa 38).

No es descarta que en un futur puguin ser identificades més barraques d'aquest tipus al terme.

Els jaciments arqueològics

Els jaciments arqueològics són molt nombrosos però poc visibles. En total han estat identificats un total de 25 jaciments, però només 4 són apreciables, ja que la resta són jaciments prehistòrics o paleontològics on les restes han estat destruïdes per la construcció de naus industrials i carreteres. Els 4 jaciments apreciables són: la Torre Fossada (fitxa 33), la Bassa del Parc del Castell (fitxa 98), Sant Joan de Benviure (fitxa 93) i la Pedrera de Can Campanyà (fitxa 97).



Torre fossada. L'entorn ha estat classificat com a jaciment arqueològic.

D'aquests 4 jaciments, el de Sant Joan de Benviure i el de la Pedrera de Can Campanyà es troben certament desvirtuats.

Dos jaciments pràcticament inaccessibles són els dos Columbaris, el de Can Nicolau (fitxa 89) i el de Can Ametller (fitxa 88)

Aquest panorama limita molt l'observació i difusió d'aquest tipus de patrimoni.

Els rellotges de sol

El Mapa de patrimoni ha permès relacionar una quantitat important de rellotges de sol a cases i masies del terme. En total han estat 14, alguns dels quals formaven part de l'inventari de la Societat de Gnomologia de Catalunya. Altres però, com el de Can Galí (fitxa 203), Can n'Ametller (202) o Can Margarit Vell (201), han estat incorporats de nou.

Es tracta d'un tipus de patrimoni contemporani. En algun cas, com el de Can Canyadell (fitxa 196, 197 i 198), han estat incorporats a la casa durant la darrera restauració l'any 2002.

L'obra civil

L'obra civil es troba representada sobretot per infraestructures relacionades amb les comunicacions: ponts, camins, i obra ferroviària.

Respecte als ponts, cal destacar que el terme de Castellbisbal es troba ocupat per una gran quantitat d'infraestructures: AP7, A-2, AVE, línies de Renfe, carreteres comarcals, etc., especialment pel que fa al seu sector de ponent a la zona dels Arenys i de la riera de Rubí. És per aquest motiu que les infraestructures destinades a salvar desnivells són molt abundants. Dins del Mapa han estat incloses les més significatives, seleccionant aquelles que guardaven certa singularitat. En concreta han estat: el Pont Nou del Diable (fitxa 170), la Palanca del Pont Nou de la Solana (fitxa 171). Evidentment, dintre d'aquesta categoria han estat també inclosos el Pont del Diable (fitxa 168) i l'Arc Romà d'accés al Pont (fitxa 167), que ha més compten amb la catalogació de BCIN'S.



Túnel antic de la Renfe, actualment envaït per la vegetació

Pel que fa a les estructures relacionades amb el ferrocarril, s'han contemplat dos elements per la seva antiguitat, ja que es corresponen a les primeres infraestructures creades a finals del segle XIX durant les obres de construcció de la primera via. Són el Pont del Ferrocarril (fitxa 172) i l'Antic Túnel del Ferrocarril, actualment abandonat (fitxa 173).

En relació amb els camins antics del terme, han quedat inclosos un total de tres: l'antic camí de Terrassa, que es correspon a l'actual carretera de Terrassa B-150 (fitxa 174), el camí del Repeu, que recorria transversalment els Arenys al peu

dels turons del Canyet, les Guàrdies, i les Garses i que feia les funcions de l'antiga A-2 entre la riera de Rubí i Martorell (fitxa 176) i el camí de la Marrada que permetia ascendir i descendir des del poble de Castellbisbal vers als Arenys (fitxa 175). Tots dos camins es troben en bon estat i són perfectament identificables i recuperables.

Respecte a la resta de camins antics utilitzats pels veïns del terme, tot i que s'ha insistit en buscar-los, no ha estat possible identificar-los amb claredat, especialment pel que fa al camí antic de Rubí, que passava prop de la masia de Can Galí. Si bé sembla que es podria correspondre amb l'antic camí de Can Galí, no es té la certesa absoluta, i s'ha optat per desestimar-ho.

El patrimoni industrial

És molt escàs en el terme de Castellbisbal, de tal manera que només un dels elements incorporats al Mapa pot ser considerat patrimoni industrial, es tracta de la bòvila de Can Galí (fitxa 36). Amb tot és un element molt significatiu i important, tant per les dimensions com per les característiques de conservació que presenta, especialment alguns dels cossos. Per altra banda, per la seva ubicació és un dels elements més desconeguts de tot el terme.

Patrimoni moble

Col·leccions

Al Mapa han estat incloses 4 col·leccions de gran importància. Les quatre es corresponen a circumstàncies i contextos diferents.

La col·lecció del Museu de la Pagesia (fitxa 133), fruit d'anys de treball dels germans Josep i Mateu Mateu, que inclou una gran varietat d'estrís de la vida quotidiana i tradicional del terme. A partir de la dècada del 1960, els dos estudiosos locals prengueren consciència de la ràpida transformació que estava patint el terme i de la velocitat a la qual desapareixien els testimonis d'una forma de vida. En base a aquest fet, iniciaren una valuosa tasca de recollida d'estrís relacionats amb la feina agrícola i la vida de pagès. Fruit d'aquesta obra és el Museu de la Pagesia, que compta amb una gran quantitat d'objectes, i amb un valuós fons encara per restaurar i catalogar. Possiblement, la feina més important duta a terme per la família Mateu, a més de la col·lecció, fou la conscienciació i la sensibilització dels veïns del terme vers a aquest tipus de patrimoni, que actualment valoren i aprecien.

Conservant certa relació amb aquesta darrera col·lecció es troba la col·lecció de carruatges tradicionals (fitxa 131) propietat de l'entitat de Sant Antoni Abat. Són un total de 12 carruatges, procedents de diversos indrets, però que l'entitat cuida i restaura.



Tractor d'època pertanyent a la col·lecció

Com a col·lecció particular és de notable interès la col·lecció de tractors d'època (fitxa 132), formada per un total de 117 tractors d'època, que van des del 1898 al 1965. Dins del conjunt total de marques cal distingir una gran varietat de models. L'origen dels països de procedència és molt diversa, així, podem comptar amb tractors procedents d'Austràlia, Canadà, USA, Alemanya, França, Txecoslovàquia, fins a 20 països.

Aquesta col·lecció és iniciativa particular de la Fundació Privada del Museu del Tractor d'època i és de gran importància, tant per la seva magnitud com pel valor de les peces conservades. Amb tot, cal destacar el fet de que no es troba catalogada ni documentada, la qual cosa impedeix una completa valoració.

Objectes relacionats amb el patrimoni eclesiàstic

El volum d'objectes inclosos al Mapa procedents del patrimoni eclesiàstic és elevat, amb un total de 10 elements. Val a dir però, que la majoria d'aquests objectes procedeixen de la desfeta del magnífic retaule barroc que presidia l'altar de l'Església de Sant Vicenç de Benviure fins el 1936. La voluntat dels veïns de Castellbisbal va fer que forces peces del retaule es salvessin i fossin finalment conservades al Museu de Terrassa. Altres, es troben actualment a l'interior de l'església parroquial, tot i que fora del que fou el seu context original. En concret es tracta dels Atlants del retaule de Sant Vicenç (fitxa 130), la imatge de la Puríssima Concepció (fitxa 139), la imatge de Sant Esteve (fitxa 140), la imatge de Sant Llorenç (fitxa 141), i la predel·la del retaule major de Sant Vicenç (fitxa 142). Al Museu de Terrassa es troben dipositades la imatge de la Verge Maria (fitxa 145), la imatge de Sant Joan Evangelista (fitxa 147), i la taula de Sant Vicenç predicant (fitxa 146).



Sant Vicenç predicant.
Taula que es troba al
Museu de Terrassa.

Tots aquests elements són talles barroques de magnífica realització, obra de Jaume Rubió i datades vora el 1610.

La problemàtica d'aquestes talles és que formaven part d'una escenografia complexa com era el gran retaule barroc de Sant Vicenç, i per sí soles es troben descontextualitzades. Amb tot, és una tipologia del patrimoni de gran qualitat artística que cal tenir present.

Altres elements considerats dins d'aquesta tipologia patrimonial són el Baptisteri de l'església de Sant Vicenç de Benviure (fitxa 143), i el quadre de Santa Rita (fitxa 144), tots dos formant part de l'ornamentació de l'Església parroquial.

Objectes relacionats amb el patrimoni immaterial

Aquesta tipologia del patrimoni es troba representada pels elements que formen part del bestiari del correfoc i per les figures dels gegants de la vila. Pel que fa al bestiari del correfoc s'han inclòs les figures de la Cuca (fitxa 135) i la Cuqueta (fitxa 136), que destaquen per la seva relació amb l'activitat del Correfoc i l'Empaitafocs (fitxa 63).

Respecte als gegants de la vila han estat inclosos els tres gegants existents: el Manel Flabiolaire, la Vicenta i la Rita (fitxa 134).

En tots dos casos, es tracta d'una tipologia del patrimoni molt apreciada pel conjunt del veïnat de Castellbisbal, i que més ha afavorit l'identitat cultural pròpia els darrers anys.

Patrimoni documental

Fons d'imatges

En el cas de Castellbisbal no es compta amb fons d'imatges particulars de gran importància. Tot i la insistència, al llarg del treball de camp, no ha estat possible identificar-ne cap, tot i que no es descarta que les famílies originàries del terme comptin amb exemplars de fotografies familiars antigues. Amb tot, a l'Arxiu Administratiu de l'Ajuntament de Castellbisbal es compta amb un important fons d'imatges (fitxa 18), procedent de reculls efectuats per la família Mateu durant el procés d'organització del Museu de la Pagesia en la dècada del 1970 i que hauria estat utilitzat per a l'organització d'alguna exposició dins del Museu. Aquest fons, és realment important, no sols pel volum de fotografies que acull, sinó perquè possiblement reuneix la gran majoria de petits arxius familiars de veïns del terme que d'altra manera seria molt difícil poder tenir a l'abast.

L'inconvenient del fons és la manca de classificació i documentació de les imatges que el formen, ja que fins al moment no ha estat inventariat, i es desconeix la procedència de la majoria de les fotografies.

Fons documentals

En aquesta tipologia patrimonial cal distingir entre el que són els fons públics i els fons privats.

En tant que fons públics han estat inclosos un total de 6 fons documentals: La col·lecció de revistes i butlletins locals (fitxa 55), el fons relacionat amb Castellbisbal dipositat a l'Arxiu de Corona d'Aragó (fitxa 58), el fons de l'Ajuntament de Castellbisbal (fitxa 57), i els tres goigs que han pogut ser

transcrits, el de Sant Vicenç de Benviure (fitxa 78), el de Sant Quintí (fitxa 79) i el de Sant Joan Baptista (fitxa 80).

En tant que fons privats cal incloure els pertanyents a l'estament eclesiàstic: el fons parroquial (fitxa 56), el fons episcopal (fitxa 60), i el Capbreu de Castellbisbal (fitxa 59). Aquest darrer no es tracta d'un fons documental exactament, sinó d'un sol document, però per la seva antiguitat, excepcionalitat i importància, mereixia un fitxa individual dins del Mapa, ja que es tracta d'un element únic i molt significatiu a nivell històric i patrimonial. La seva classificació com a privat es deu al fet de trobar-se dipositat (la còpia existent) a l'arxiu de la catedral del Barcelona.

En aquest apartat cal comentar dos punts en concret. El primer és la manca d'arxius privats procedents de veïns del terme: propietaris de masies o cases del poble. Aquest fet pot ser explicat fonamentalment pel fet de que moltes de les masies canviaren de mans a partir de la dècada del 1960, amb la conseqüent pèrdua de la documentació originària de la casa. En altres ocasions, els propietaris conserven exemplars sobretot contemporanis: contractes de rabassa morta fets a partir del XVIII, o alguna compra-venda de finques, també dels segles XVIII-XIX, però en cap cas es pot parlar del fons documentals importants, i no s'ha considerat oportú atorgar-los una fitxa individualitzada al Mapa.

El segon punt a comentar és l'existència d'una gran quantitat de goigs al terme, de tal manera que totes les capelles gaudeixen aquestes composicions literàries i musicals: Santa Rita, Sant Quintí, Sant Joan, els Reis Mags, etc. Amb tot, durant el procés de realització del treball de camp no s'han pogut localitzar els goigs originals, a excepció dels de Sant Quintí, situats a la mateixa parròquia. La resta han hagut de ser llegits a partir de la publicació de Ruiz i Elias, on apareixen fotografiats en lletra molt menuda. Dins del Mapa només s'han inclòs aquells dels quals s'ha pogut obtenir la lletra, passant els de Santa Rita i els dels Reis Mags a l'apartat d'elements no fitxats.

Patrimoni immaterial

Tradició oral relacionada amb el Pont del Diable

Relacionades amb el Pont del Diable trobem un total 6 llegendes: El diable i la serventa (fitxa 67), El diable i el cavaller (fitxa 68), El diable i el gat (fitxa 69), Mandoni i el Pont del Diable (fitxa 70), El Pont del diable i la fira (fitxa 71), i La llegenda de la Pedra dreia (fitxa 72).

Totes elles foren recollides per Ruiz i Elias, però el seu grau de coneixement entre el veïnatge de Castellbisbal és divers. A tota aquesta tradició oral, cal afegir la darrera versió creada per la festivitat de l'Empaitafocs (fitxa 63), que pren de base la tradició de la tradició del diable i la serventa, i que s'ha convertit en la versió més coneguda.

Tradició oral relacionada amb el poble

A més de la tradició oral vinculada al Pont del Diable, s'han pogut localitzar 4 tradicions vinculades al poble de Castellbisbal: La rondalla de la Madaleneta (fitxa 65) i El miracle de la noia de Benviure (fitxa 66), Els Pota-rojos (fitxa 64), i El Sotasantpère (fitxa 73). D'aquestes dues tradicions, la més popular és la dels Pota-rojos, que ha estat recuperada i popularitzada els darrers anys com a signe d'identitat dels castellbisbalencs, fins i tot formant part de la tradició festiva de l'Empaitafocs (fitxa 63)

Manifestacions festives

La pràctica totalitat de les manifestacions festives es troben incloses en tres cicles festius: la festa Major d'Hivern, la Festa Major d'Estiu i el cicle Pasqual de Setmana Santa, que inclouria les manifestacions de les Caramelles (fitxa 76), i els Balls de Bastons (fitxa 74) i Balls de Gitanes (fitxa 75). Destaca l'activitat de l'Empaitafocs (fitxa 63), dintre de la Festa Major d'Estiu, el qual s'ha volgut individualitzar en una fitxa pròpia, per la importància dels elements simbòlics que es relacionen (tradició oral del Pont del Diable, tradició oral dels pota-rojos, la cuca i la cuqueta), i les peces musicals creades per a tal ocasió.

En línies generals cal comentar que aquesta tipologia de patrimoni és una de les més importants del conjunt del patrimoni cultural, sobretot per la implicació de diversos col·lectius i entitats en la seva pràctica, i per tractar-se, a diferència d'altres, d'un patrimoni viu en constant renovació.

Patrimoni natural

Els boscos

Els boscos de Castellbisbal han sofert greument les conseqüències dels greus incendis del 1994 i 2005. Actualment només han estat inclosos 3 fragments de bosc, que per la seva escassetat són de màxima importància. Han estat el bosc de Can Coromines (fitxa 161), el Bosc de les Forques (fitxa 162) i el Bosc del Canyet (fitxa 165). Es tracta de boscos joves, crescuts a sobre d'antics conreus de vinya i fruiters, sent el de Can Coromines possiblement el més antic i important, però el seu valor és fonamental per a la regeneració futura dels boscos del terme.



Bosc del Canyet vist des del turó de les Guàrdies

Els torrents

Al terreny accidentat i muntanyós de Castellbisbal, els torrents es converteixen en els autèntics eixos vertebradors del territori, traçant autèntics congost de gran valor ecològic que travessen el terme en sentit Est-Oest. Han estat inclosos els torrents Bo (fitxa 159), de Pegueres (fitxa 160), de Salzes (fitxa 157), de Can Canyadell (fitxa 158), i el torrent de Can Cases (fitxa 166).

El valor natural i paisatgístic dels torrents és més valuós encara després dels incendis forestals, ja que aquests han quedat convertits en els principals refugis d'espècies vegetals i animals.



Torrent de Can Campanyà

Arbres monumentals

Han estat detectats tres en totals: el Roure de Can n'Ametller (fitxa 155), l'Alzina de Can Santeugini (fitxa 154) i l'Olivera del Parc del Castell (fitxa 148). Els dos primers es troben inclosos al POUM amb els núm. C.07 i C.08, però manquen de protecció legal com a arbres monumentals o arbres d'interès local.

El sector dels Arenys i del riu Llobregat

Els Arenys (fitxa 151) i el Riu Llobregat (fitxa 149) marquen la fisonomia del sector de ponent del terme i la fan ben diferent a la resta del municipi. En aquest indret el terreny és planer i l'entorn natural posseeix característiques pròpies. L'abandonament de la zona per l'agricultura i l'ocupació per la indústria han canviat de manera important el paisatge i l'equilibri natural, però tot dos indrets s'han considerat imprescindibles per ser mostres d'un paisatge profundament humanitzat.

Els jaciments paleontològics i zones d'interès paleontològic

Aquest tipus de patrimoni és important i abundant, constituint una de les riqueses naturals de municipi. En total han estat inclosos 6 jaciments: Successió Miocènica Costablanca (fitxa 81), La Costablanca (fitxa 82), Jaciment Paleontològic Turó de les Forques (fitxa 84), Jaciment Paleontològic del Canyet (fitxa 85), Jaciment Paleontològic de Can Pedrerol de Baix (fitxa 86) i El Canyet (fitxa 87).

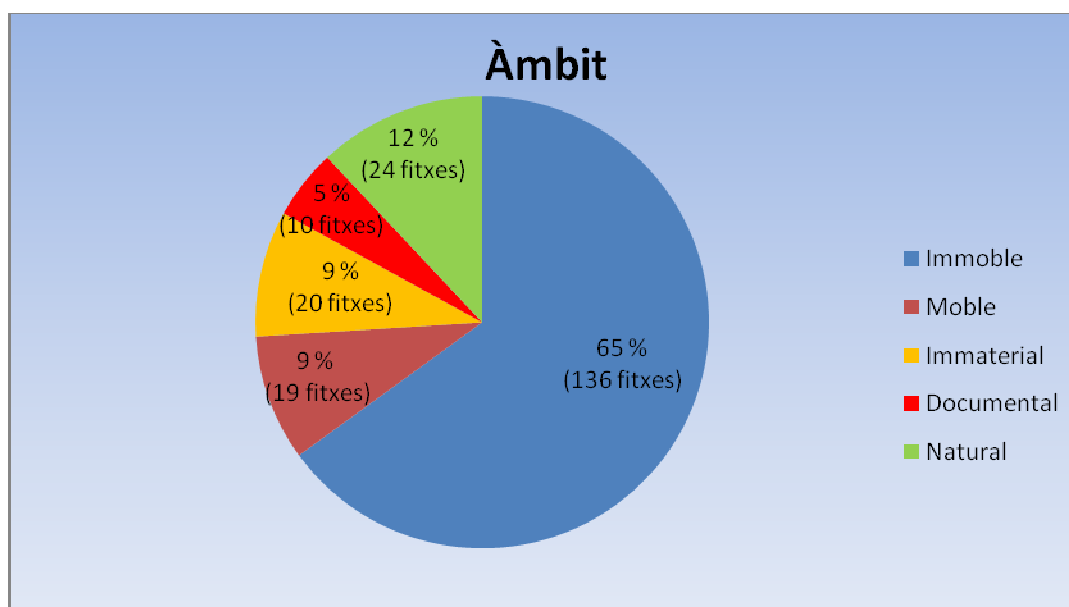
Es tracta de la seqüència sedimentària continental com a conseqüència de l'inici del reblliment de la depressió del Vallès-Penedès, d'altra banda, els jaciments paleontològics de vertebrats i de restes foliars han estat motiu d'estudi, en els treballs ja clàssics de J.Almera, M. Crusafont. La col·lecció més important resta en dipòsit en l'Institut Català de Paleontologia M. Crusafont (fitxa núm.138).

3.11. Anàlisi del patrimoni a partir de les fitxes

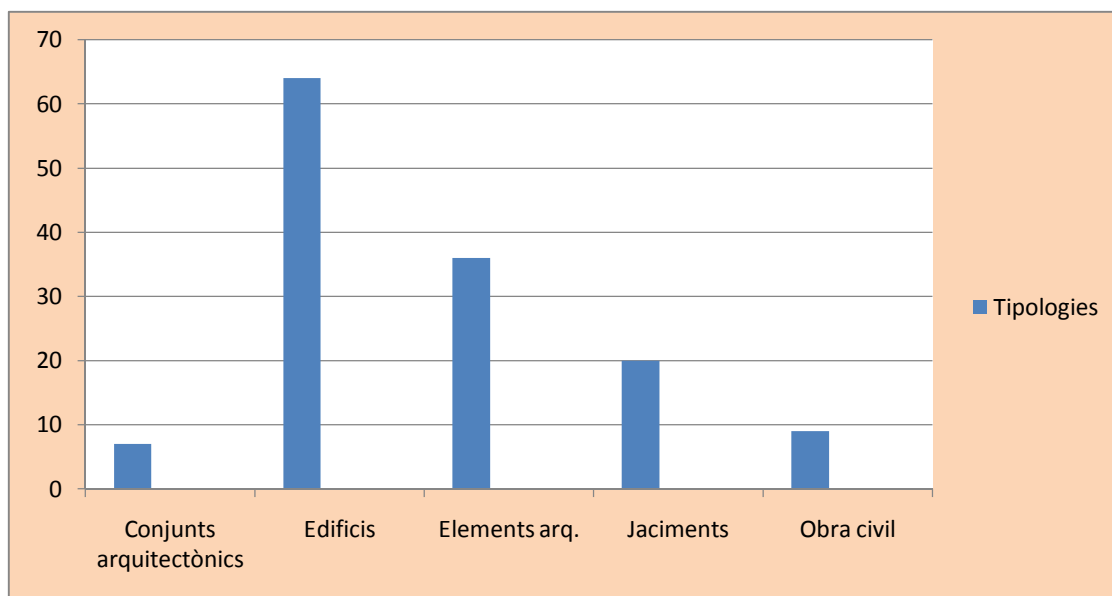
L'anàlisi a partir dels diferents camps de les fitxes aporta un coneixement més detallat de les característiques del patrimoni del terme. El resultat és el següent:

Anàlisi a partir dels àmbits i les tipologies

Pel que fa als àmbits, l'àmbit més representat al Mapa és l'immoble, amb un total de 136 elements, que representen el 65 % del total del patrimoni. En segon lloc trobem el patrimoni immaterial amb un total de 20 elements i el 9 % del total del patrimoni. En similars proporcions apareixen representats el patrimoni moble amb un total de 19 elements i una representació del 9% . El patrimoni natural compta amb 24 elements i una representació del 12%. En darrer lloc, consta el patrimoni documental amb un total de 10 elements i el 5 % del patrimoni

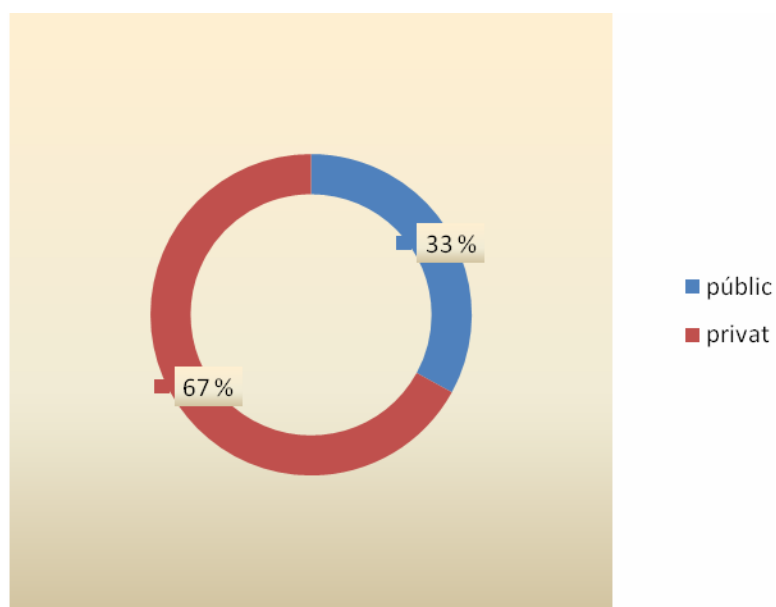


Pel que fa als àmbits, dins del patrimoni immoble, l'àmbit més representat és el d'edificis, representat sobretot per les masies i els edificis del nucli urbà de Castellbisbal. Són un total de 64 edificis, que representen el 47 % del patrimoni immoble. Li segueixen immediatament després els elements arquitectònics amb un total de 36 elements i el 27 % del patrimoni. En menor proporció apareixen els jaciments arqueològics amb 20 jaciments fixats, que signifiquen el 15 % del patrimoni immoble. L'obra civil només es representa en 9 elements, i el 6% del patrimoni immoble. Els conjunts arquitectònics es troben en menor grau amb un 5 % del total.



Anàlisi a partir de les titularitats

L'anàlisi d'aquest àmbit ens indica que el patrimoni de Castellbisbal és eminentment privat, amb un 67% del totals dels elements, mentre que 33 % roman en mans públiques.



Anàlisi a partir de la cronologia

L'anàlisi a partir de la cronologia permet confirmar que la major part del patrimoni de Castellbisbal és contemporani. Han estat diverses les categories considerades:

Prehistòric, romà, medieval, medieval-modern, modern, modern-contemporani i contemporani.

Analitzant el detall, observem que un total de 101 elements, és a dir el 47% del total és contemporani, degut fonamentalment a la inclusió dels edificis del nucli urbà de Castellbisbal aixecats a finals del segle XVIII i començaments del segle XIX. Tot el volum de l'obra civil, així com el fons d'imatges i part del patrimoni immaterial, també ha estat considerat dins aquest període històric.

Pel que fa al conjunt de modern-contemporani, s'inclouen bona part de les masies del terme, que es corresponen a edificis d'arrel moderna, però amb modificacions contemporànies. Són un total de 28 elements que representen el 13% del patrimoni.

En aquest sentit, si sumem el contemporani i el modern-contemporani, tenim el 60% de tot el patrimoni del terme.

El patrimoni exclusivament modern es correspon, per exemple, a bona part del patrimoni moble, sobretot el procedent de les imatges salvades del retaule barroc.

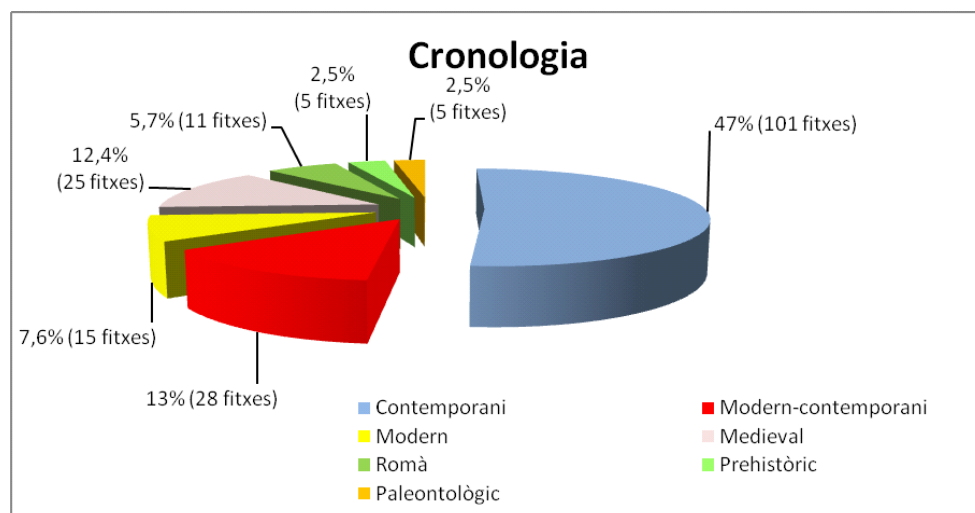
El patrimoni medieval es correspon als fons documentals, així com a les capelles de Sant Quintí (fitxa 34) i Sant Vicenç (fitxa 35).

El patrimoni romà prové de les excavacions arqueològiques, especialment del jaciment de Can Pedrerol de Baix (fitxa 125)

El patrimoni prehistòric és resultat del recompte dels nombrosos jaciments arqueològics d'aquest període per tot el terme, especialment al sector del Canyet i les Guàrdies.

Tot i l'antiguitat de l'ocupació humana, en la contemporaneïtat del seu patrimoni cal tenir present un element excepcional com és la manca de pedra en abundància, la qual cosa ha impedit la conservació d'estructures procedents del món rural medieval i modern. Per altra banda, el fet de que el nucli urbà de Castellbisbal aparegui a partir del segle XVII, i el fet de que la majoria de la població s'acabés concentrant en ell, ha contribuït també a dotar d'aquesta cronologia al patrimoni.

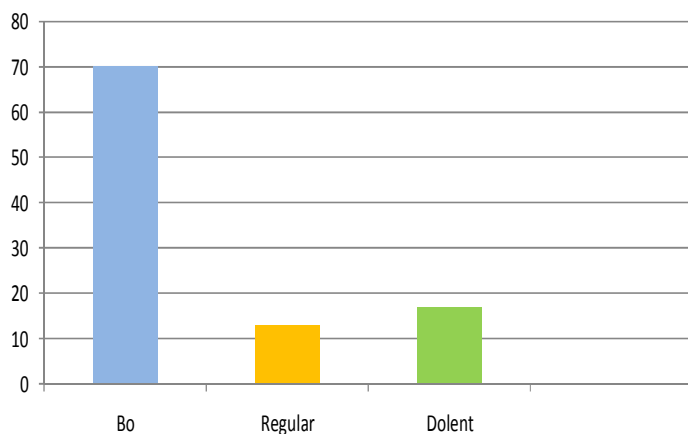
Gràficament el resultat seria el següent:



Anàlisi a partir de l'estat de conservació

En línies generals l'estat de conservació és bo. Dins d'aquesta categoria s'ha inclòs un 69 % dels elements fitxats.

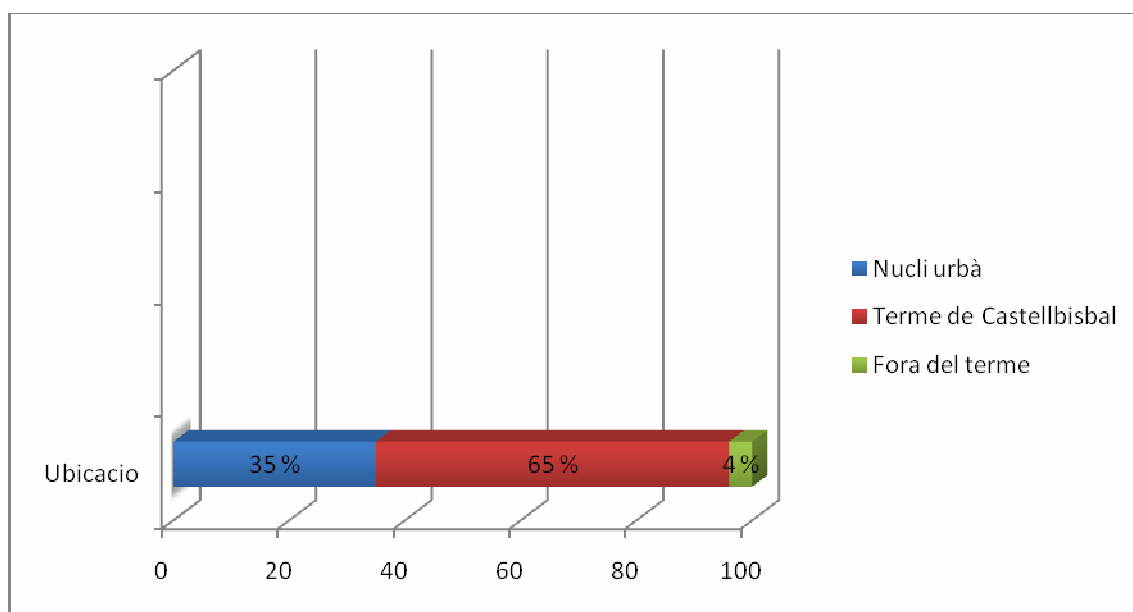
Per contra, el 17 % ha estat classificat com a dolent i un 15 % com a regular.



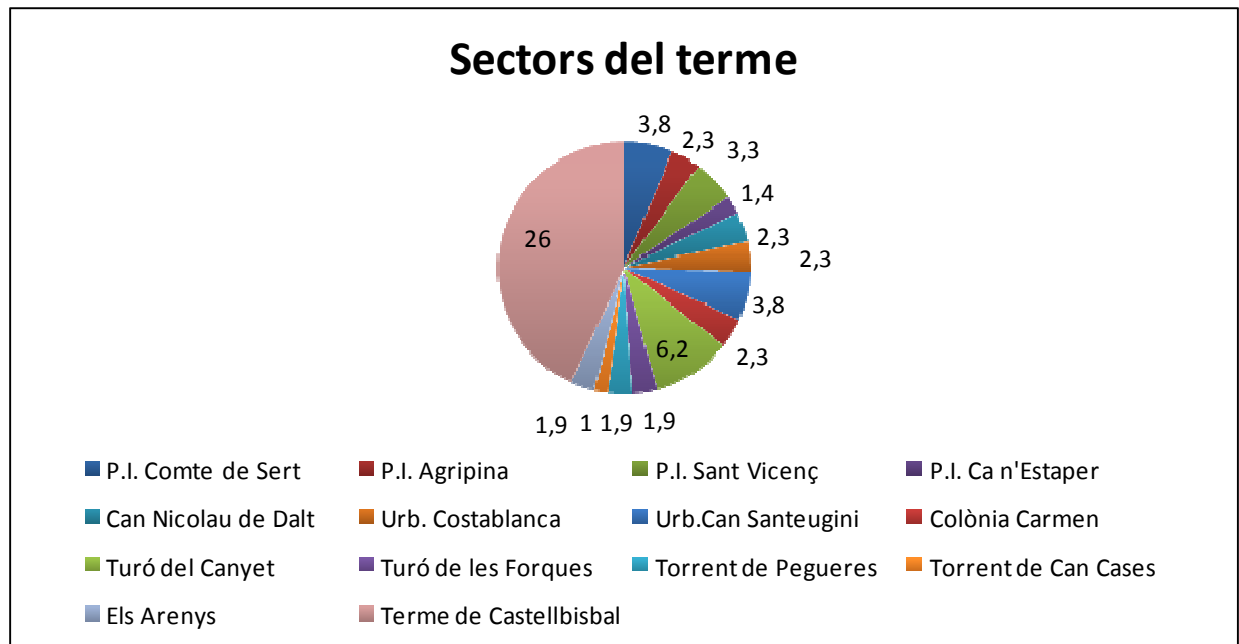
Anàlisi a partir de la ubicació per sectors

Per sectors, l'indret que conserva més elements inclosos al Mapa és el nucli urbà amb un total de 73 elements, que significa el 35 % del patrimoni.

El 61 % es troba distribuït en diferents proporcions per tots els sectors definits del terme municipal, mentre que el 4% restant es troba fora del terme, dipositat en museus i arxius.



Dins del terme municipal, la situació es reparteix de manera equilibrada, amb una major proporció dels elements que es troben ubicats en àrees rurals del terme, i que suposen el 26%. A la resta de sectors: urbanitzacions i polígons industrials la relació és similar amb un breu repunt al sector del Canyet per l'abundància de barraques de vinya conservades.



4. Llistat d'elements no fitxats

Al llarg del treball de camp van ser visitats tots els elements que formaven part de la llista inicial configurada pel treball de camp. Aquesta llista havia estat confeccionada a partir de les dades extretes del buidatge bibliogràfic i dels primers contactes amb informadors. Malgrat tot, un cop va ser iniciat el treball de camp aviat, es poder apreciar que alguns dels elements susceptibles de ser inclosos al mapa no tenien suficient entitat com per tenir fitxa pròpia, i en altres casos, com el de les fonts o els pous, havien desaparegut o no es va trobar cap informant capaç de trobar-les. Aquests són, per tant, els elements no fitxats:

Elements desapareguts:

Tindríem en aquest grup una sèrie d'elements dels quals cal deixar constància de la seva existència.

POUS DINS DEL NUCLI URBÀ

Per bastir-se d'aigua potable, Josep Mateu informa de l'existència de quatre pous públics dins del nucli urbà de Castellbisbal: el de la Rectoria Vella, el de Can Pi, el de Can Duran, i el del Carrer Vell.

Actualment es troben tots desapareguts.

BASSES DINS DEL NUCLI URBÀ

De la mateixa manera s'abeurava el bestiar en 7 basses que, quan plovia, recollien les aigües superficials dels carrers: la de cal Senyor, al centre del poble, i les del Raval, Rectoria Vella, Padró, Nou, Cal Jusa i Carrer Vell.

Actualment es troben totes desaparegudes.

CARRETERA NOVA

Era l'antic camí que sortia de Can Mateu Maset i anava fent essos per sota de cal Fuster del Carrer Vell, i portava al horts i al camí del Repeu. A diferència del camí de la Marrada que era per ser fet a peu, el de la carretera nova va ser fet per poder baixar i pujar amb carruatges de cavalls, i després amb vehicles l'ascens i el descens des dels Arenys i des de l'Estació fins al poble de Castellbisbal. Fa ser construït l'any 1928. No s'ha pogut determinar el lloc exacte per on passava, però en tot cas, no s'ha observat cap rastre de carretera antiga en aquest sector del terme.

CAMÍ DE L'OBAGUETA

Aquest camí anava des del cap del Raval, dins del nucli urbà i passava pel bosc de Can Margarit i baixava fins a prop de Can Coromines i de l'Estació. El traçat d'aquest camí devia ser semblant al de l'actual BV-1501 que connecta el nucli urbà amb l'A-2. Actualment no s'ha pogut observar cap rastre.

COSTUM D'ANAR A SANTA RITA

Josep Mateu recull a la seva obra el costum existent d'anar les tardes de diumenges de Quaresma a l'ermita de Santa Rita, i després del rosari tot el poble empenia el camí de tornada. No s'ha pogut donar testimoni per part de cap informant d'aquesta tradició, però en tot cas sembla trobar-se desapareguda des de fa temps.

CAMÍ DE BARCELONA

Antic camí desaparegut que unia el poble amb la ciutat de Barcelona. Abans de construir la carretera, s'entrava al poble pel carrer Vell. Arrencava de Cal Rajoler, a l'encreuament de la carretera amb el carrer de Bellavista. Des de Cal Rajoler el camí marxava atrinxerat entre les vinyes, lloc al qual deien el Serrat Gros, en direcció a Ca n'Amat, deixant a la dreta la bassa i el camí de la Marrada que baixava a trobar el del Repeu. Paral·lel a aquest camí hi passa actualment la carretera. Passat Ca n'Amat el camí coincidia amb la carretera. MATEU (2007: 123)

En tot cas, aquest sector ha estat objecte de la construcció de zones residencials i no s'ha pogut localitzar exactament per on passava, determinant finalment que possiblement es trobi desaparegut.

CA N'ALBAREDA DEL CAMÍ RAL

Es tracta d'una de les masies històriques de Castellbisbal situada a la vora del congost de Martorell, i actualment desapareguda.



El Capbreu de Castellbisbal aporta notícies l'any 1010 de l'existència d'un mas anomenat "S'Albareda". Al segle XII el mas era conegut amb el nom de Mas dels Nadals. Al 1470 n'era propietari Bartomeu Pedrinyol. Aquell any es té notícia de la multa imposada per Arnau d'Orcau, senyor de Castellbisbal al propietari del mas de Ca

Els Arenys de Ca n'Albareda formaven part de les terres d'aquesta masia.

n'Albareda, per fer les guaites a Martorell, enlloc de fer-les al terme de Castellbisbal com li corresponia. El 1580, en Jaume Albareda era Batlle i jurat en la construcció de l'actual església. El 1714 van construir la capella dedicada a la Concepció de Nostra Senyora. Les terres eren de regadiu i vinya. En el cens de 1752, consta el nom de Joan Albareda. Durant la guerra del francès va ser saquejada, i els propietaris passaren a viure a Vilanova i la Geltrú. El 1945 era propietària la senyora Carme Mir, que la va vendre a uns italians, i aquests a l'editorial Mateu. Poc després fou venuda a una companyia immobiliària i els terrenys convertits en polígon industrial.

CAN MILANS

Masia actualment desapareguda, era una masia d'una planta, amb la hisenda més petita del terme. Era situada vora el riu Llobregat, entre Can Pedrerol de Baix i Can Cases del Riu. Tenia una cuina amb foc central i una campana que abastava tota l'habitació. Al segle XVIII ja existia. MATEU (1999: 42)

CAN CASES DE L'ESGLÉSIA

Finca que limitava entre les propietats de Ca n'Amat, Can Galí, Can Rabella i amb terra de la parròquia. Tot i que caldria un estudi documental més acurat, es podria pensar que es tracta d'una propietat escindida d'alguna d'aquestes masies veïnes, que al seu dia hauria tingut una titularitat eclesiàstica, possiblement relacionada amb la parròquia de Sant Vicenç. Les escriptures de rabassa morta poden datar-se de l'any 1773. Els

primeres propietaris coneguts foren francesos. Actualment, una part important de les seves terres formen part de l'eixample oriental de Castellbisbal. MATEU (1999: 16)

FONT DEL TUDÓ

Aquesta font apareix inclosa al POUM amb el núm. C.01. Actualment es troba desapareguda, ja que segons informació procedent dels veïns de la zona la van colgar de runa recentment durant la construcció de l'autovia. Estava situada al peu del Turó de les Forques.

Elements amb poc valor

FONS DOCUMENTAL I DE PARTITURES DE LA CORAL LA UNIÓ

Inicialment es va considerar la possibilitat que aquesta entitat comptés amb un fons documental i de partitures important, procedent de l'antiga Coral La Agrícola. Aquesta idea va ser desestimada, ja que tota la informació anterior al 1940 es troba desapareguda, i la creada posteriorment no té un relleu i un volum significatiu. D'altra banda, les partitures cantades no són creacions originals de l'entitat, sinó que formen part d'un repertori estandaritzat a tota Catalunya.

FONS PARTITURES ESCOLA DE MÚSICA

L'escola de Música de Castellbisbal compta amb un fons de partitures utilitzat per professors i alumnes. Inicialment aquest fons va ser considerat com a possible element a fitxar, però els col·laboradors relacionats amb aquesta escola han informat que es tracta d'un fons amb poques peces originals. En tot cas, possiblement d'aquí uns anys sigui un element a tenir present en futures revisions del Mapa.

FONS DOCUMENTAL DE LA COLLA SARDANISTA MARINADA

Està format per les següents peces:

- Castellbisbalenca, de Victor Corobre
- A la Colla Marinada, de Tomàs Gil i Membrado (1978)
- Castellbisbal sardanista, de Tomàs Gil i Membrado 25º aniversari (1976-2001)
- Castellbisbal sardanista, de F. Vicente (1993)
- L'aplec de Castellbisbal, de Tomàs Gil i Membrado (2009)
- En Peret Manel de Jordi Arís (1967)
- La Marinada d'Oriol Pidelaserra (2001)

Finalment, no ha estat inclòs al Mapa considerant que legalment el propietari de la partitura és l'autor que la registra. Aquestes peces es toquen a totes les trobades sardanistes de Catalunya. No es pot considerar que siguin pròpies de l'entitat.

JACIMENT PALEONTOLÒGIC DE CA N'AMAT.

Aquest jaciment està catalogat del Miocè inferior, i les seves coordenades són: (X) 415843,6m. (Y) 4589768,1 m. Finalment ha estat desestimat ja que només hi consta la troballa fortuïta d'una resta del cèrvid *Procervulus dichotomus*, sense la consideració de jaciment.

FONS ARXIU COMARCAL DEL BAIX LLOBREGAT

Acull els protocols notariais de l'escribania de Martorell des del 1800 en endavant. Cal tenir present, que Castellbisbal no tenia notaria pròpia, per la qual cosa els veïns de Castellbisbal es veïen obligats a freqüentar notaris d'altres poblacions. Si bé la tria del

notari era lliure, cal pensar que la notaria de la veïna població de Martorell seria de les més utilitzades, per una qüestió de proximitat. Els protocols notariais de la notaria de Martorell anteriors al 1800 es troben dipositats a l'Arxiu de la Corona d'Aragó.

L'arxiu també acull el fons documental Montserrat Pagès (1975-2005), que inclou planimetria, fotografies i materials diversos utilitzat per la realització de la seva tesi doctoral sobre el romànic al Baix Llobregat i que recull informació de Castellbisbal, entre d'altres municipis, però no s'ha vist amb prou entitat com per ser un fons a tenir en compte de manera individualitzada.

ORQUÍDIES ⁸

A Castellbisbal ha estat identificades fins al moment dotze espècies diferents d'orquídies. Amb tot, és molt possible que existeixin algunes més, i que vagin sent descobertes en successius treballs de camp.

Taxonòmicament, les orquídies de Castellbisbal comparteixen les següents característiques: Fulles verdes lanceolades o ovato-lanceolades de nerves paral·lels o absència de fulles. Flors zigomorfs amb un sol pla de simetria; i pol·len en dues masses compactes. Aquesta clau o característica dicotòmica arriba fins a nivell de gènere. Les espècies fins al moment identificades són les següents:

Cephalanthera longifolia. És una planta de fulles llargues que s'enfilen per la tija fins aproximadament un terç de la seva alçada. Les flors són d'un blanc pur. Presenta, a més a més diverses crestes. Aquesta orquídia viu en boscos caducifolis, alzinars i pinedes: en tot tipus de sòls, des del nivell del mar fins al 1.700, i es troba distribuïda per tot Europa, sud-est d'Àsia i nord-est d'Àfrica. Es tracta d'una espècie d'orquídia més boscana que la majoria. Tots els exemplars han estat localitzats en la zona boscosa del Canyet.

Spiranthes spiralis. Floreix durant la tardor, i és la única en la qual les flors apareixen al llarg de la tija i no en la part superior. Les flors són blau-verdós i petites flors que s'enfilen en espiral. Viu en prades, brugueres, clarianes de faig, tarteres pedregoses, conreus i vores de camins, entre els 0 i els 1.500 metres, pel sud i centre d'Europa, costes mediterrànies del nord d'Àfrica i est d'Àsia. A Castellbisbal ha estat localitzada de forma general.

Serapias vomeracea. Creix en espigues vermelles amb fulles lanceolades llargues a la base. Viu en pastures i matolls, entre els 0 i els 1000 metres pel tot el sud d'Europa i Oest d'Àsia. A Castellbisbal ha estat localitzada en diferents indrets, especialment en la zona de Can Costa.

Anacamptis pyramidalis. Es caracteritza per posseir una bonica flor cònica al final d'una llarga tija, que neix d'una roseta de fulles lanceolades. Viu en matollars, pastures i clarianes fins als 1.400 m en diferents indrets d'Europa i Àsia. A Castellbisbal ha estat localitzada a la serra de l'Oleguera i prop de la riera de Rubí.

⁸ ESCAYOL A.-KESSELS R. (2008) *Guia de les Orquídies de Castellbisbal*. Ajuntament de Castellbisbal

Orchis anthropophora. Les seves flors tenen un casc verd clar amb línies vermelles, del qual peja el label. La flor no té asperó. Creix en matollars, Prats i clarianes de bosc fins als 1.650 m. A Castellbisbal ha estat localitzada en diferents indrets.

Himantoglossum robertianum. És l'orquídia més grossa que trobem a Castellbisbal, principalment al sector del turó del Telègraf, formant grans colònies. També als dipòsits de Can Margarit.

Ophrys lupercalis. Es localitza prop de Ca n'Elies.

Ophrys lutea. És una orquídea de flors grogues que viu en clarianes, pastures i llocs pedregosos. A Castellbisbal ha estat localitzada, entre d'altres, al Turó de les Forques

Ophrys speculum. Molt escassa a Castellbisbal. Viu fins al 1.000 m a les zones mediterrànies. Creix en zones seques amb vegetació baixa.

Ophrys scolopax. Viu en pastures i clarianes fins al 1.500 m. Creix prop de la riera del Morral.

Ophrys apifera. Es caracteritza per l'enorme similitud existent entre el label amb una abella. Viu en clarianes de la zona mediterrània. A Castellbisbal és fàcil de localitzar.

Ophrys passionis. Presenta una toca gris-blavosa en forma d'H en el label. Viu en pastures i clarianes fins als 1.500 m. A Castellbisbal s'ha trobat de forma generalitzada per tot el municipi.

A més d'aquestes, altres espècies potencials són l'*Epipactis microphylla* i la *Limodorum abortivum*.

Aquests elements no han estat inclosos dins del Mapa perquè finalment no s'ha vist cap element característic endèmic del municipi, és a dir, totes aquestes orquídiades identificades al terme són pròpies d'un sector geogràfic més ampli, podent-se trobar exemplars en altre municipis veïns i altres zones de Catalunya. No s'ha vist, per tant, com a part integrat del patrimoni de Castellbisbal de manera exclusiva

http://www.castellbisbal.org/fitxers/serveis/mediAmbient/guia_orqu%C3%ADdies.pdf

CENTRO DOCUMENTAL DE LA MEMÒRIA HISTÒRICA

En aquest arxiu s'han localitzat:

-*Expedientes de Ayuntamientos informando de la composición de los mismos*. Entre d'altres Ajuntaments consta el de Castellbisbal. 1937. PS-Madrid, 557,2.

-*Certificacion de actes del Ayuntamiento de Castellbisbal (Barcelona), 1937-1939*. PS-Madrid, 2052, 10, 3

Cap dels dos expedients s'ha vist amb suficient entitat com per formar part del contingut del Mapa.

ARCHIVO HISTORICO NACIONAL

Al fons d'aquest arxiu es localitzen dos expedients:

- *Castellbisbal. Colección sellos en tinta. (2 unidades). 1877.*
- *Fiscalia del Tribunal Supremo. Castellbisbal. Causa. 1940-1943. Exp. 15.*

Cap dels dos expedients s'ha vist amb suficient entitat com per formar part del contingut del Mapa.

FONS ARXIU COMARCAL DEL VALLÈS OCCIDENTAL

Només acull els fons de la Comptadoria d'Hipoteques (s.XVIII-XIX) i els fons documentals de la Cambra Agrària inclosos dins la Cambra Agrària d'Ullastrell (1982-1994)

La importància dels seus fons no s'ha considerat suficient com per ser inclosos dins del Mapa.

CUBETA DE SANT ANDREU

Són les basses de recàrrega de l'aquífer del riu Llobregat. Han estat incloses dins de la fitxa de l'Areny.

MAGATZEM DEL SINDICAT AGRÍCOLA

D'aquest edifici només queda la façana, i arquitectònicament no s'ha considerat que tingués prou interès com per ser inclòs dins del Mapa. Es tracta d'una construcció de la dècada del 1940, propietat del dit sindicat.



Façana de l'edifici del sindicat

EDIFICI DEL CARRER SOL, 6

Edifici entre mitgeres que guarda les característiques d'altres edificis inclosos al Mapa com els del carrer Nou, 5 (fitxa) propis de l'arquitectura popular del nucli de Castellbisbal. Amb tot, el seu estat de conservació s'ha vist molt dolent, i s'ha considerat que altres similars com els de la línia de façanes del carrer Pi i Margall, 14-20 (fitxa 17)



Edifici del carrer Sol, 6

SÍNIA DEL TORRENT DE PEGUERES

Hi havien diverses sínies en aquest indret. Durant el treball de camp s'ha pogut localitzar una, a tocar del Pilar coronat, però el seu estat és lamentable.

Les seves coordenades UTM són les següents: (X)414347 (Y)4594552



Restes de la sinya del torrent de Pegueres



Indret on es troba la deu d'aigua de la Font del Fuster

FONT DEL FUSTER

Deu d'aigua situada al peu del torrent de Pegueres on encara es pot apreciar com l'aigua brolla del terra. No s'ha fitxat perquè no s'ha vist amb prou importància, però caldria tenir-la en compte si es fa algun tipus de camí senyalitzat al torrent. Es desconeix l'origen del nom. Darrera de la font, es troben els camps que es coneixen com l'ermot del Fuster, però no hi ha constància de que hi hagi cap casa amb aquest nom. Les seves coordenades UTM són les següents (X):414569 (Y) 4593700

TORRENT DE CA N'ELIES

És un brancal del torrent de Pegueres. La informació sobre aquest brancal queda inclosa dins la fitxa del Salt de la Botzegada (fitxa 152). Caldria tenir-lo present, però, si es fes alguna actuació al torrent o rutes senyalitzades al Salt.

Elements no localitzats

CAMÍ DE RUBÍ

Antic camí que comunicava les poblacions de Castellbisbal amb Rubí. Tota sembla indicar que es correspondria amb l'actual camí de terra que parteix de Castellbisbal i passa a tocar de Can Galí i es dirigeix fins a Ca n'Estaper. Des d'allà travessa la riera fins a Can Balasc, ja en terme de Rubí. Amb tot, en cap de les recerques realitzades s'ha pogut identificar amb claredat.

CAN MARGARIT DEL PONT

Les restes del que fou l'antic mas de Can Margarit del Pont es troben classificades i recollides al POUM amb el núm.B1.17. En tot cas, les dades UTM del POUM no es corresponen amb cap element concret i per més que s'ha intentat la recerca prospectant la zona no s'ha pogut identificar cap resta que es pogués correspondre amb aquest antic mas.



Restes de la bassa relacionada amb la mina de Font del Calderer

MINA DE LA FONT DEL CALDERER

No s'ha pogut localitzar, tot i que fa uns anys encara s'apreciava. Actualment només queda un safareig a tocar d'una construcció senzilla. Les dades UTM dels safareig són les següents: (X) 415178 (Y) 4595287

Elements als quals no s'ha tingut accés

GOIGS DE SANTA RITA

Aquests goigs foren publicats per Ruiz i Elias juntament amb la resta de goigs del terme. La seva publicació es fa de manera molt reduïda. A més a més, a la fotografia es pot observar com el document original es troba molt deteriorat per la humitat, fent pràcticament impossible la lectura. En el present Mapa s'ha optat per no incloure'ls, ja que només es podria fer una lectura molt fragmentada d'algunes línies. Amb tot, no cal descartar que en un futur no es pogués localitzar algun exemplar original que fes possible la recuperació d'aquest element.

GOIGS DELS REIS MAGS

Aquests goigs també foren publicats per Ruiz i Elias amb la resta de goigs del terme. La seva publicació també és feta en lletra molt reduïda i de lectura pràcticament impossible, i durant la realització del treball de camp no s'ha pogut tenir accés als originals. Els masovers de la finca tampoc no eren conscients de la seva existència ni de que es cantessin actualment. Al tractar-se d'una capella privada i de recent creació, no són uns goigs que tinguin tradició entre els veïns de Castellbisbal.

CARQUINYOLIS DE CAN CANYADELL

Element geològic i natural situat a la capçalera del torrent de Can Banyadell. L'excés de vegetació de la zona ha fet impossible l'accés a aquesta zona del torrent ni a l'esmentat element, que fins fa poc anys era encara visitable.

5. Bibliografia

- AA.DD. (2004) *Arbres de Castellbisbal*. Guia dels arbres més representatius del nucli urbà. Ajuntament de Castellbisbal. Castellbisbal.
- AA.DD. *Històries de pagès a Castellbisbal*. Escola d'Adultus. Castellbisbal.
- AA.DD. *Escola d'Adults*. Vivències. Escola d'Adults. Castellbisbal.
- AA.DD. (1999) “ Pont del Diable” (Monogràfic) a *Ben Viure*. Butlletí dels Amics i Amigues del Museu. Març de 1999. Castellbisbal.
- AA.DD. *Taules i retaules. Pintura del segle XVI al XVIII*. Terrassa: Ajuntament de Terrassa. Regidoria de Cultura. Museu de Terrassa, 2009. (Catàlegs del Museu, 16)., 53, Cat. 23.2, 54.
- AA.DD. (2001) “Presentació del disc Músiques de Castellbisbal” a *Ben Viure*. Butlletí dels Amics i Amigues del Museu. Gener de 2001. Castellbisbal.
- ADELARDO SANZ DE SIRIA CATALÁN (1996) La evolución de las paleofloras en las cuencas cenozoicas catalanas. ACTA GEOLOGICA HISPANICA, v. 29 (1994), no 2-4, p. 169.189
- ALBAREDA Mn. (1931) Història de Montserrat. Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- ACHÓN, O. (2007) Memòria intervenció arqueològica estació Martorell Vila. 2006-2007: Arxiu Servei d'Arqueologia i Paleontologia.
- AGUILAR PÉREZ A.-MARTÍNEZ LORENTE G. (2003) “La telegrafía óptica a Cataluña. Estado de la Cuestión” a Scripta Nova. Revista electrónica de geografía i Ciencias sociales. Vol. VII, núm. 137, 15 de marzo de 2003. UB.
- AGUSTÍ J., CABRERA L., MOYÀ-SOLÀ S.(1985). Sinopsis estratigràfica del Neógeno de la fosa del Vallés-Penedés. Paleontologia i Evolució núm. XVIII. Diputació de Barcelona.
- AGUSTI, J. (1990). The Miocene Rodent succession in Eastern Spain: A Zoogeographical appraisal. In: European Neogene Mammal Chronology (E. H. Lindsay, V. Fahlbusch y P. Mein, edit.) Plenum Press, N. Y.:373-404.
- ALCALA L., MORALES J, SORIA D. El registro fósil neógeno de los carnívoros (Creodonta y Carnivora, Mammalia) de España. Paleontologia i Evolució t.23 (1989-1990). Diputació de Barcelona
- ÁLVAREZ, A. [et al.] . (2009) “El puente romano (Pont del Diable) de Martorell (Barcelona)”. a: *VII Congreso Ibérico de Arqueometría* . Madrid ., p.618-627 .
- AMADES J. (1981) *Llegendes populars*. Ed. Selecta, p.281-283
- BERGADÀ, E. (1981) “Vil·la romana de Can Pedrerol de Baix, Castellbisbal”. a: *Butlletí del Museu Municipal de Molins de Rei* . Molins de Rei
- CANTOS RUEDA, J.A. (2006) Informe preliminar del seguiment arqueològic d'obres a l'estació (maig-juliol 2006). Arxiu Àrea de Coneixement i Recerca, DGPC.
- CARRERAS CANDI F. (1900) *Lo Castell-Bisbal del Llobregat*. Ed. Estampa la catalana. Barcelona
- CASCALES I TRIGINÉ, MARIA. *El Retaule barroc de Castellbisbal: St. Vicenç Màrtir/St. Vicenç Vinater*. Universitat Autònoma de Barcelona. Dept. Hª de l'Art: 1989.
- CLOPAS, Isidro: "El puente del Diablo de Martorell", en *San Jorge*, núm.45, Barcelona, 1962, p.34-39.
- CLOPAS, Isidro: *Historia y leyenda del Puente del Diablo de Martorell*, Martorell, 1963.
- CLOPAS BATLLE, I . (1945) *Resumen histórico de Martorell* . Martorell

- CRUSAFONT, M., VILLALTA, J.F. Y TRUYOLS, J. (1955): El Burdigaliense continental de la cuenca del Vallès-Penedès. Mem. Y Com. Inst. Geol. y Min. Dip. Barcelona, XII.
- DIAZ SANTILLANA S (1951) "Mandoni i el Pont del Diable" a Leyendas españolas, pàg 11-16. Ed. Ayax. Barcelona.
- ELIS J. ALDANA (1992). Los Sciurinae (Rodentia, Mammalia) del Mioceno de la Cuenca del Vallès-Penedès (Cataluña, España). Treb. Mus. Geol. Barcelona, 2: 69-97 (1992)
- ESCAYOL A. (2011). "Els pous a Castellbisbal" a *Els tres tombs. Festa de sant Antoni Abat*. 11 i 13 de març de 2001. Amics de Sant Antoni Abat. Castellbisbal
- ESCAYOL A.-KESSELS R. (2008) *Guia de les Orquídies de Castellbisbal*. Ajuntament de Castellbisbal.
- ESTRADA, J. (1969) *Vías i poblamiento romanos en el territorio del área metropolitana de Barcelona*. Barcelona. Comisión provincial de urbanismo de Barcelona.
- FABRE, Georges; MAYER, Marc & RODÀ, Isabel: "À propos du Pont de Martorell: la participation de l'armée à l'aménagement du réseau routier de la Tarraconaise orientale sous Auguste", en *Épigraphie Hispanique*, Paris, 1984, p.282-288.
- FARRENY, M.; MAURI, A.; VIVES, M. (1994) "La seqüència històrica del Pont del Diable i el seu context territorial" A: *Miscel·lània d'homenatge a Jaume Codina*. El Prat de Llobregat. Ajuntament d'el Prat de Llobregat-Columna-El Pont de Pedra, p.219-250
- FONTALBA J. (1965) *La leyenda del Pont del Diable*. Rev. Plaza de Cataluña núm 29, pàg 28-30. Barcelona.
- GALINDO J. (2000) *Castellbisbal, un viatge a través del temps. L'evolució del paisatge des de fa 21 milions d'anys*. Publicacions del Museu de la Pagesia. Castellbisbal.
- GORINA GABARRÓ, P. (1956) "Tarrasa" a *VIII Reunión de la Comisaría Provincial de Excavaciones Arqueológicas de Barcelona*. Madrid. Ministerio de Educación Nacional.
- GURT, J. M.; RODÀ, I. (2005) "El Pont del Diable. El monumento romano dentro de la política territorial augustea". a: *Archivo Español de Arqueología*. Madrid., p.147-165
- GRÀCIA, M.V. (1990) "Can Canyet" a *Estrat: Revista d'arqueologia, prehistòria i història antiga*. desembre 1990, p.63-86
- GRÀCIA, MV. (1982) Informe. Arxiu Servei d'Arqueologia
- GRUP D'ESTUDIS MARTORELLENCES. (1982) *Pont del Diable: VIIè centenari de l'obra gòtica 1283-1983*. Martorell.
- IZQUIERDO TUGAS, P. (2000) "Intervenció arqueològica al pont del Diable (Martorell/Baix Llobregat- Castellbisbal/Vallès Occidental). Resultats de la primera fase" a *Tribuna d'arqueologia 1997-1998*, Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya. Barcelona. P-39-53
- LACUESTA R. GONZÁLEZ X (2008) Ponts de la província de Barcelona. Comunicacions i paisatge. Diputació de Barcelona. pp.140-145
- LOPEZ ARÍS S. (2011) "A propòsit de Can Margarit" a *Ben Viure*. Butlletí dels amics i les Amigues del Museu. Desembre de 2001. Castellbisbal.
- MATEU MIRÓ J. (2002) *Els 24 carrers més antics de Castellbisbal*. Publicacions del Museu de la Pagesia. Castellbisbal
- MATEU MIRÓ J. (1999) Les masies de Castellbisbal. Publicacions del Museu de la Pagesia. Castellbisbal.
- MATEU MIRÓ J. (2007) *Motius, persones, fets*. Publicacions del Museu de la Pagesia. Castellbisbal.

- MATEU MIRÓ J. (1987) *Semblança de Castellbisbal*. Publicacions del Museu de la Pagesia. Castellbisbal.
- MATEU MIRÓ J. (1991) *El meu poble*. Ajuntament de Castellbisbal.
- MATEU MIRÓ, J. (2008) *Història del Museu de la Pagesia de Castellbisbal*. Publicacions del Museu de la Pagesia. Castellbisbal.
- MAURI, A.; GALINDO, J.; ALVAREZ, A. (1999) La seqüència constructiva del Pont del Diable (Martorell). A: *Jornades sobre el Pont del Diable*,
- MAYER, M. (1996) . “Santuari de Sant Joan de Ca n'Estaper”. A: *Actes de l'Assemblea Comarcal d'Estudiosos* . Rubí.
- MORAN I OCERINJAUREGUI, J. (1984) *El Capbreu de Castellbisbal*. Edicions de la Universitat de Barcelona. Barcelona.
- MORET PUJOL, L. (2004) *Memòria excavació Vil·la Romana de Can Pedrerol de Baix* (2004). Arxiu Àrea de Coneixement i Recerca, DGPC (2 volums).
- MORET PUJOL, L. (2004) *Memòria anàlisi morters i estudi petrogràfic dels materials lapidis de Can Pedrerol de Baix*, 2004: Arxiu Àrea Coneixement Recerca.
- PAGÈS I PARETAS M. (1992) *Art romànic i feudalisme al Baix Llobregat*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona
- PI i SAUMELL, J. (1956) “ Un hallazgo prehistórico en Castellbisbal” a *Programa de la Festa Major de Castellbisbal* . Castellbisbal, p.2-3 .
- PUJADES, J.; SUBIRANAS, C. (2000) *Memòria intervenció a l'Ermita de Sant Joan de Benviure maig-agost 2000*: Àrea de Coneixement i Recerca.
- PUJADES, J.; SUBIRANAS, C. (2001) “Intervenció arqueològica a l'ermita de Sant Joan de Benviure (o de Can Estapé)” a *Ben Viure*. Butlletí dels Amics i Amigues del Museu. Gener de 2001. Castellbisbal.
- PLAYÀ R. (2000) El pas de la Via Augusta romana pel terme municipal de Castellbisbal: hipòtesi a *Ben Viure*. Butlletí dels Amics i Amigues del Museu. Maig de 2000. Castellbisbal.
- PLAYÀ A. MATEU J. (1998) “ El castell del Bisbe, dit també del Ben Viure, que no del bon viure” a *Ben Viure*. Butlletí dels Amics i Amigues del Museu. Novembre de 1998. Castellbisbal.
- PLAYÀ R. (1998) “El Canyet: freqüentat al Paleolític Mig (Aprox 90.000-33-000 abans de Crist) a *Ben Viure*. Butlletí dels Amics i Amigues del Museu. Maig de 1998. Castellbisbal.
- PLAYÀ R. (1998) “Can Pedrerol de Baix: una vil·la romana productora d'àmfores de vi” a *Ben Viure*. Butlletí dels Amics i Amigues del Museu. Gener de 1998. Castellbisbal.
- RIBAS PASTALLÉ, M. (1983) *Castellbisbal, 1900-1940*. Ajuntament de Castellbisbal. Castellbisbal.
- RIPOLL G. *Història i llegenda* núm.4 còmic. Any i lloc d'edició desconeguts, tot i que cal suposar que és editat el 1955.
- RUIZ I ELIAS, A. (1998) Notes històriques: parròquia de Castellbisbal. Castellbisbal.
- ROMEU VIDAL R.-ESCAYOL A. (2006) *Guia de camp dels Amfibis i Rèptils de Castellbisbal*. Ajuntament de Castellbisbal. Castellbisbal.
- SANZ DE SIRIA, A., (1981): La flora burdigaliense de los alrededores de Martorell (Barcelona). *Paleontología i Evolució*, 16 : 3-13. Diputació de Barcelona.
- SANZ DE SIRIA, A., (1985) : Datos para el conocimiento de las floras miocénicas de Cataluña. *Paleontologia i Evolució*, 19 : 167- 177. Diputació de Barcelona.
- SERRA MOLINOS, J (2006) *Informe de la intervenció arqueològica al Parc de l'Ermita de Castellbisbal* (Vallès Occidental). Arxiu del Servei d'Arqueologia

TORRAS I ESCAYOL, J (1996) *Castellbisbalenques*. Ajuntament de Castellbisbal. Castellbisbal.

TORRAS I ESCAYOL, J. (1973) *Del meu poble, mig segle de records*. Joan Morral imp. Terrassa.

VALLDAURA DE A. (1948) *Tradicions religioses de Catalunya*. Ed. Milà. Barcelona.

WAIS F. (1974) *Historia de los Ferrocarriles Españoles*. Ed. Nacional. Madrid.

<http://www.gnomonica.cat/bd.cfm>



**Diputació
Barcelona**

**Àrea de Coneixement
i Noves Tecnologies**

Comte d'Urgell, 187
Edifici del Relotge
08036 Barcelona
Tel. 934 022 566
Fax 934 022 825
o.patrimonio@diba.cat
www.diba.cat/opc